

**FİNANSAL HİZMETLER GÜVEN ENDEKSİ İLE VERGİ GELİRLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ: 2012-2024 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Aytaj TAİBOVA

Eskişehir 2024

**FİNANSAL HİZMETLER GÜVEN ENDEKSİ İLE VERGİ GELİRLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ: 2012-2024 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Aytaj TAİBOVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Maliye Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Cumhur DÜLGER

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ekim 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Aytaj TAİBOVA'nın “Finansal Hizmetler Güven Endeksi ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: 2012-2024 Dönemi Türkiye Örneği” başlıklı tezi .../.../2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Maliye Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Cumhur DÜLGER

Üye :

Üye :

ÖZET

FINANSAL HİZMETLER GÜVEN ENDEKSİ İLE VERGİ GELİRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: 2012-2024 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Aytaj TAİBOVA

Maliye Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ekim 2024

Danışman: Prof. Dr. Cumhur DÜLGER

Finansal hizmetlerin ve finans sektörünün ekonomik istikrar, büyüme, kalkınma ve refahın sağlanması açısından kilit bir rolü bulunmaktadır ve bu yönüyle de ulusal ekonomilerin önemli bileşenlerindendir. Finans sektöründeki genel piyasa güveni ve sektörün etkinliği yalnızca kişileri ve işletmeleri değil, kamu sektörünü de yakından ilgilendirir. Nitekim sağlıklı işleyen ve piyasalarda güven tesis eden bir finans sektörü ekonomik gelişmeyi destekleyerek vergi gelirlerinde potansiyel olarak artış sağlayabilir. Bu çalışmada temel olarak finansal hizmetler güven endeksi ile vergi gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Çalışma kapsamında ayrıca; finansal sistemin yapısı, finansal hizmet sağlayıcılarının rolleri ve vergi politikalarının makroekonomik etkileri üzerinde de durulmuştur. Çalışmanın ampirik analiz kısmında Toda Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır. Çalışmada örnek ülke olarak Türkiye incelenmiş olup 05/2012-05/2024 arası dönem için aylık veriler kullanılmıştır. Çalışma neticesinde finansal hizmetler güven endeksinden vergi gelirlerine doğru istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular finans sektöründeki güven unsurunun devletlerin vergi politikaları açısından önem arz ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu gelirleri, Vergi gelirleri, Vergileme, Finansal hizmetler güven endeksi

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL SERVICES CONFIDENCE INDEX AND TAX REVENUES: THE CASE OF TURKEY FOR THE PERIOD 2012-2024

Aytaj TAİBOVA

Department of Public Finance

Anadolu University, Graduate Education Institute, October 2024

Supervisor: Prof. Dr. Cumhur DÜLGER

Financial services and the financial sector play a crucial role in ensuring economic stability, growth, development, and welfare, making them significant components of national economies. The general market confidence and efficiency of the financial sector concern not only individuals and businesses but also the public sector. A well-functioning financial sector that establishes confidence in the markets can support economic development and potentially increase tax revenues. This study primarily investigates the causality relationship between the financial services confidence index and tax revenues. Additionally, the study focuses on the structure of the financial system, the roles of financial service providers, and the macroeconomic effects of tax policies. The Toda Yamamoto Causality Test was applied in the empirical analysis section of the study. The study examines Turkey as a sample country, using monthly data for the period from May 2012 to May 2024. The results of the study indicate a statistically significant causality relationship from the financial services confidence index to tax revenues. These findings show the importance of the confidence factor in the financial sector concerning state tax policies.

Keywords: Public revenues, Tax revenues, Taxation, Financial services confidence index

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca benden yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Cumhuri Dölger'e sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca bu süreçte hep yanımda olan sevgili aileme ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Aytaj Taibova

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

“Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm”.

Aytaj Taibova

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu dönem projesini hazırlarken (ChatGPT, Gemini, DALL-E vb.) üretken yapay zekâ programlarından destek almadığımı beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Aytaj Taibova

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vii
ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	1
1. FİNANSAL SİSTEMLER.....	3
1.1. Finans Sisteminin Genel Yapısı	3
1.1.1. Finansal sistem kullanıcıları	5
1.1.2. Finansal hizmet sağlayıcıları	6
1.2. Finansal Sistemin Temel İşlevleri	8
1.2.1. Finansal aracılık.....	8
1.2.2. Maliyetlerin azaltılması	8
1.2.3. Mal ve hizmetlerin değişimi	9
1.2.4. Risk transferi ve yayılımı	9
1.2.5. İstikrar.....	9
1.3. Finansal Kurumlar.....	9
1.3.1. Finansal kurumların sınıflandırılması.....	11
1.4. Finansal Sistemin Önemi ve İktisadi Etkileri.....	15
1.4.1. Finansal sistemde gelişme	15
1.4.2. Finansal sistem ve yatırımlar	16

1.4.3. Finansal sistem ve kamu açıkları.....	16
1.5. Finansal Sistem'in gelişiminde gerekli şartlar	18
1.5.1. Makroekonomik istikrar	18
1.5.2. Finansal altyapı.....	19
1.5.3. Düzenleme ve denetleme.....	19
1.5.4. Piyasa disiplini.....	20
1.6. Finansal Güvenin Tesisi Açısından Mali Hukukun Önemi.....	22
2. VERGİNİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ.....	24
2.1. Vergi Kavramı.....	24
2.2. Verginin Özellikleri.....	25
2.3. Verginin Doğuşu ve Gelişimi.....	25
2.3.1. Teoride verginin gelişimi	26
2.3.2. Uygulamada verginin gelişimi	27
2.3.3. Çağlar itibariyle verginin gelişimi.....	27
2.4. Verginin Amaçları.....	28
2.4.1. Mali amaçlar	28
2.4.2. Mali olmayan amaçlar	29
2.4.3. Sosyal amaçlar.....	30
2.5. OECD Ülkeleri ve Türkiye'de Vergi Yüğü	31
2.5.1. Türkiye'de vergi yüğü	33
2.5.2. OECD ülkelerinde vergi yüğü	34
2.6. Vergi Gelirlerinin Ekonomik Etkileri	36
2.6.1. Vergilerin yatırım ve tasarruflara etkisi	37
2.6.2. Vergilerin tüketime etkisi	39
2.6.3. Vergilerin emek arzına etkisi.....	40
2.6.4. Vergilerin finansal piyasalara etkisi	40

2.6.5. Vergilerin deflasyonist ve enflasyonist etkileri	41
2.6.5.1. Deflasyonist açık ve maliye politikası	41
2.6.5.2. Enflasyonist açık ve maliye politikası.....	42
2.7. Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki.....	44
2.7.1. Vergilerin milli gelire etkisi	47
2.7.2. Arz yönlü iktisat ve vergi yaklaşımı.....	48
2.7.3. Laffer eğrisi	49
3. FİNANSAL HİZMETLER GÜVEN ENDEKSİ VE VERGİ GELİRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	51
3.1. Ekonomide Güven Faktörü	51
3.2. Finansal Hizmetler Güven Endeksi.....	54
3.2.1. Finansal hizmetler güven endeksinin önemi	55
3.3. Ampirik Analiz.....	57
3.3.1. Çalışmanın amacı ve kapsamı ve yöntemi	57
3.3.2. Veri seti	57
3.3.3. Değişkenlere ilişkin grafikler	57
3.3.4. Ampirik Bulgular.....	59
SONUÇ	63
KAYNAKÇA.....	65

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Getiri Açısından Karşılaştırma.....	21
Tablo 1.2. Fon Kullandırma Açısından Karşılaştırma.....	21
Tablo 2.1. OECD Ülkeleri Toplam Vergi Yüğü (1965-2022)	41
Tablo 3.1. Betimleyici İstatistikler.....	64
Tablo 3.2. ADF Birim Kök Testi Bulguları.....	65
Tablo 3.3. Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları.....	66

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Finansal Fonların Akışı.....	11
Şekil 1.2. Finansal Sistemin Genel Yapısı.....	12
Şekil 1.3. Finansal ve Finansal Olmayan Kurumların Bilanço Yapıları.....	17
Şekil 1.4. GÜ ve GOÜ’de Bütçe Açıkları Finansmanı.....	24
Şekil 2.1. Türkiye’de 1965-2022 Yılları Arası Vergi Yüğü ve Büyüme Oranı.....	40
Şekil 2.2. Vergilerin Milli Gelir Üzerindeki Etkisi.....	48
Şekil 2.3. Deflasyonist Açık.....	49
Şekil 2.4. Deflasyonist Açık ve Maliye Politikası.....	50
Şekil 2.5. Enflasyonist Açık.....	51
Şekil 2.6. Enflasyonist Açık ve Maliye Politikası.....	52
Şekil 2.7. Laffer Eğrisi.....	57
Şekil 3.1. FHGE.....	63
Şekil 3.2. Toplam Vergi Gelirleri.....	64

GİRİŞ

Vergiler devlete yapılan zorunlu, karşılıksız ödemelerdir ve devlet tarafından vergi mükelleflerine sağlanan faydaların vergi ödemeleriyle orantılı olmaması anlamında karşılıksızdırlar. Toplam vergi gelirini oluşturan veriler kabaca gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, sosyal güvenlik katkı payları, mal ve hizmetlerin mübadelesi üzerinden alınan vergiler, emlak vergileri ve diğer vergilerden toplanan gelirlerdir. Ücret ve kâr üzerinden alınan vergiler, bireylerin ve işletmelerin net gelirleri ve/veya kârları (brüt gelir eksi izin verilen vergi indirimleri) üzerinden alınan vergileri kapsar. Ayrıca bireylerin ve işletmelerin sermaye kazançları üzerinden alınan vergileri ve kumar gibi her nevi suçtan iktisap edilen kazançları da kapsar. Mal ve hizmetlere ilişkin vergiler, malların üretimi, çıkarılması, satışı, devri, kiralanması veya teslimi ile hizmetlerin ifasına veya malların kullanımına veya malları kullanma veya faaliyette bulunma iznine ilişkin olarak alınan tüm vergileri kapsamaktadır. Türkiye’de örneğin bu vergiler ağırlıklı olarak katma değer vergisi ve özel tüketim vergisinden oluşmaktadır. Mal ve hizmetlerden alınan vergiler ile gelir ve kârdan alınan vergilerin toplamının, toplam vergi gelirleri dahilinde olup toplam vergi gelirlerinin tamamını temsil etmemektedir.

Finans sektörü ülke ekonomilerinin önemli bileşenlerindendir. İktisadi büyüme, ekonomik istikrar ve toplumsal refahın sağlanmasında kritik bir rol oynar. Finans sisteminin güvenilirliği ve etkinliği yalnızca bireyleri ve işletmeleri değil aynı zamanda, vergi gelirlerinin toplanması anlamında devleti de yakından ilgilendirmektedir. Vergilendirme, finansal kurumların düzenlemesini tamamlayabilir, çünkü sadece bireysel finansal kurumlardan ziyade genel finansal sisteme yönelik risklere de odaklanabilir (Keen, 2011). Örneğin, mali işlem vergileri, tedarik zinciri boyunca öngörülemeyen şekillerde ilerler, bazı işletmeler için sermaye maliyetini diğerlerinden daha fazla yükseltir ve potansiyel olarak finansal işlemlerin hacmini azaltarak finansal aracılığın kaldırılmasını teşvik eder (Matheson, 2011). Çoğu ülkede, vergi sistemi şirketlerin (finansal sektör firmaları dahil) borç verenlere yapılan faiz ödemelerini vergiye tabi gelirden kesmesine izin verir, ancak yatırımcılara temettü ödemelerini kesmesine izin vermez. Bu, borç finansmanı lehine bir vergi çarpıklığına neden olur ve bu da finansal firmaların aşırı riske girmelerini teşvik eder (Keen ve de Mooij, 2012). Ek gelir isteniyorsa, finansal istikrar katkısı, finansal kurumların kazançları ve ücretlerinin

toplamı üzerinden alınan bir finansal faaliyet vergisi ile desteklenebilir (IMF, 2010). Bu çerçevede, Finansal Hizmetler Güven Endeksi (FHGE) ile vergi gelirleri arasındaki olası ilişkinin anlaşılması iktisadi politikaların şekillenmesinde önemli rol oynayabilir.

Bu çalışmada, Türkiye’de 2012-2024 yılları arası dönem için FHGE ile vergi gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, Türkiye’de FHGE ile vergi gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasıdır. Çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekildedir: *“Türkiye’de FHGE ile vergi gelirleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi var mıdır?”* Çalışmada ampirik analiz olarak Toda Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır. Ayrıca, örnek ülke olarak Türkiye seçilmiştir ve incelenen dönem ise veri kısıtı sebebiyle 2012-2024 arasını kapsamaktadır. İlgili literatürde finansal hizmetlerin istikrarı ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi inceleyen muhtelif çalışmalar mevcut olsa da finansal hizmetler güven endeksi ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi konu edinen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çerçevede, çalışmamızın literatüre katkı sağlayarak yaygın etkide bulunması öngörülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL SİSTEMLER

1.1. Finans Sisteminin Genel Yapısı

Finansal sistem birden fazla piyasanın, kurumun ve aracının bir araya gelmesiyle oluşur. Finansal piyasalar alıcı ve satıcıyı bir araya getiren ortamlardır. Bu ortamlar fiziki olabileceği gibi sanal da olabilir. Özellikle 2000’li yıllardan sonra hız kazanan teknolojik yenilikler, sanal piyasa ortamlarının popülerlik kazanmasına neden olmuştur ve bu durum tüm ekonomik ve finansal sistemi yeterince etkilemiştir. Bu mekanizmalar herhangi bir finansal işlem için alıcı ve satıcıyı bir araya getirmektedir. Alıcı ve satıcılar ise birbirini görmez ve tanımazlar. İşte bu noktada güven kurumları diye kabul edilen finansal araçlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir bankadan kredi aldığımızda kimin mevduatını kredi şeklinde kullandığımızı bilmeyiz veya borsada hisse senedi alırken bunu kimden satın aldığımızı bilmeyiz. Finansal araçlar devlet tarafından yapılmış düzenlemeler sayesinde alıcı ve satıcıya güvence vermektedir (Gündoğdu, 2021, 17).

Finansal kurumlar; sigorta şirketleri, borsalar, tefeciler, bankalar, bankerler vb. gibi kişi ve kurumları kapsamaktadır. Finansal araçlar ise pay, yatırım fonu, bono, varant, repo, tahvil ve hisse senedi gibi araçlar yanında opsiyon, swap gibi daha çok bütünsel olan araçları da içinde bulundurmaktadır (Parasız, 2001, 654).

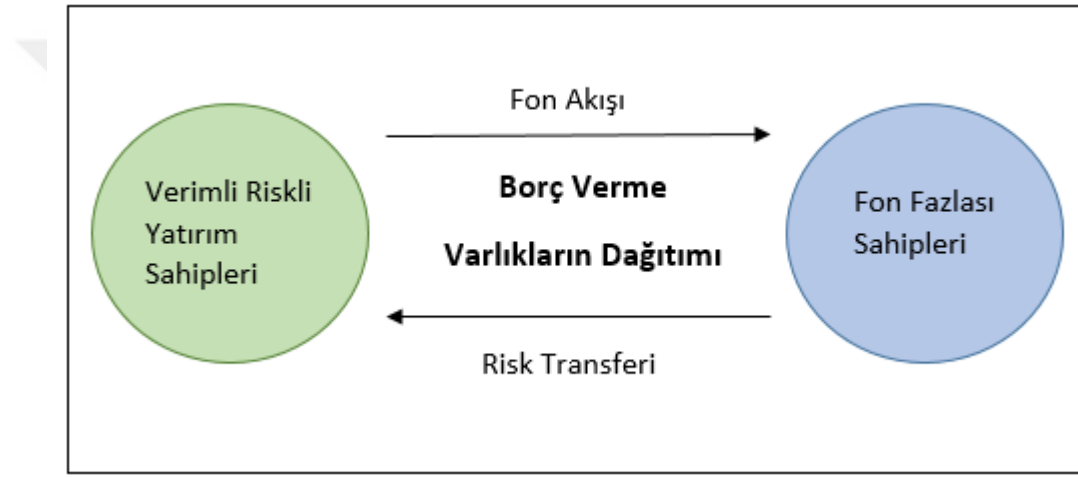
Finansal piyasalar, dağınık ve küçük miktarlarda olan tasarrufları toplayıp en yüksek getiriyi sağlayacak yatırım alternatiflerine kanalize ederler. Böylece ülke fonlarının verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak ekonomik büyümeye de destek olurlar.

Finans sektörünün sunduğu bazı hizmetleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Bankacılık hizmetleri: Tasarruf sahiplerinden elde ettikleri fonlarla bireysel veya kurumsal ihtiyaçlar için fon oluştururlar. Bankalar, güvenli depolama, ödemeler, döviz ticareti vb. gibi işlemleri de yürütürler.
- Finansman şirketleri: Kamusal sermayeye sahip yatırım ve kalkınma bankaları, stratejik sektörlerle yatırım yaparak ekonomik kalkınma gibi projelere destek sağlarlar.
- Sigortacılık hizmetleri: Bu şirketler, tazminat sağlamak, riskleri yönetmek amacıyla poliçeler sunmaktadır.

- FinTech (Finansal Teknoloji): Bu endüstri, teknolojiyi kullanarak finansal hizmetleri daha da verimli hale getirmektedir (Oğuz ve Canan, 2016).

Finansal varlıklar vasıtasıyla finansal formların transferi sağlanır. Yatırımcılar, finansal araçlar direkt şekilde finansal varlık çıkartarak hane halkı, hükümet veya firmalardan fon toplarlar. Fon fazlasına sahip ekonomik birimlerden toplanan fonlar finansal varlıklar sayesinde daha karlı yatırım yapabilecek birimlere aktarılır. Aynı zamanda yatırım girişiminde bulunanlara belirli bir risk de transfer edilmiş olur. Bu durum Şekil 1.1’de gösterilmiştir (Champbell, 1993, 2).

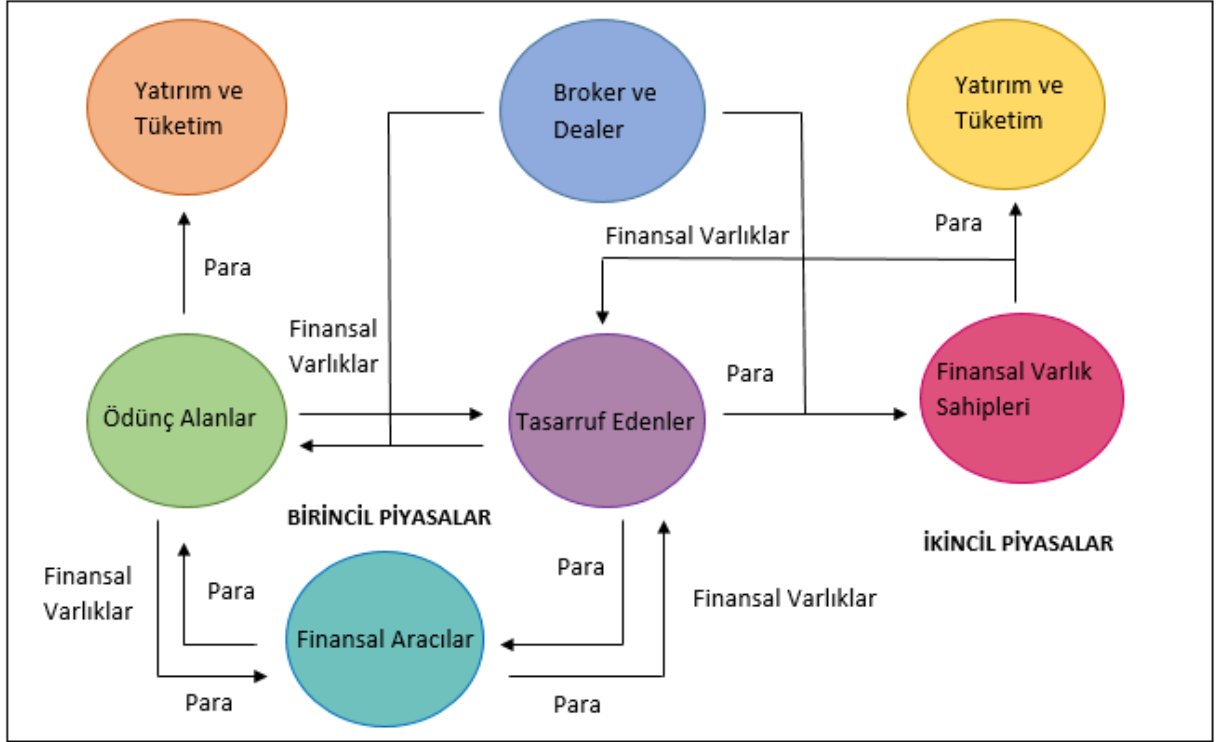
Şekil 1.1: Finansal Fonların Akışı (Champbell, T. ve Kracaw, W.A. (1993). *Financial Institutions and Capital Markets*. New York: Harper Collins First Edition.)

Finansal Sistem’in yapısı ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Fakat genel olarak sistemdeki başlıca belirleyicileri bu şekilde gösterilebilir (Tuncer, 1985, 4);

- Fon fazlası olanlar (tasarruf sahipleri)
- Fon ihtiyacı olanlar (yatırım girişiminde bulunanlar)
- Aracı kurumlar
- Transferde kullanılan finansal araçlar
- İdari/Hukuki kurallar.

Şekil 1.2’de görüldüğü gibi finansal sistemin genel yapısına baktığımızda burada yatırımları yapabilmek için finansman ve yatırım araçları ve aynı zamanda bunların düzgün şekilde kullanılmasına aracılık eden kurumlar olmalıdır. Nakit para, krediler, varlığa/ipoteğe dayalı menkul kıymetler, hazine, finansman bonoları yatırım ve

finansman aracı olarak sayılabilir. Fon akışına aracılık eden kurumlara ise örnek olarak ticari bankalar, menkul kıymet borsaları, yatırım ve kalkınma bankaları gösterilebilir. Finansal sistemde fonların transferi iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan birincisi Doğrudan Finansmandır. Bu yöntemde fon arz edenlerle fon talep edenler doğrudan doğruya karşılaşmaktadır. Dolaylı Finansman adlanan ikinci yöntemde ise bu iki kesim arasında finansal araçlar fon aktarım görevini üstüne almıştır.

Şekil 1.2: *Finansal Sistemin Genel Yapısı* (Lawrence, D.S. ve Charles, W.H. (1992). *Introduction to Financial Management*. New York: Mc Grow-Hill, Sixth Edition.)

En basit şekli ile finansal sistemi, finansal hizmet kullanıcıları ve sağlayıcıları olmakla ikiye ayırabiliriz.

1.1.1. Finansal sistem kullanıcıları

Finansal sistem kullanıcılarını hükümetler, işletmeler ve hane halkları olarak üçe ayırabiliriz.

Hükümetler: Finansal sistemin düzenleyicisi konumunda olan hükümetler aynı zamanda bu sistemin müşterisidir. Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) bütçe açığını bankalardan borçlanarak kapatırken, sanayileşmenin tamamlanmış olduğu Gelişmiş Ülkeler’de (GÜ)

de ise bütçe açığı menkul kıymet satımı ile karşılanır. Burada aynı iş dünyasında olduğu gibi hükümetler birer kredi kullanıcısıdır. GOÜ finansal sistemi harcamalarını finanse etmek için kullanırlar. GOÜ’de kaynakların dağıtımında özellikle devletin sahip olduğu finansal kurumların etkin bir rolü vardır. Para politikası finansal sistem vasıtasıyla yürütüldüğünden, yatırımların dağılımı ve miktarı konusunda hükümetin büyük etkisi söz konusudur. Diğer bir ifadeyle kaynak tahsisinde hükümet doğrudan rol alabilmektedir (Uludağ ve Arıcan, 1999, 118).

İşletmeler: Hükümetlerle kıyasladığımızda işletmelerin kullandığı finansal hizmetler daha karmaşıktır. Büyük bir kredi kullanıcısı olan işletmeler stoklarını finanse etmek için kısa vadeli, sermayelerini artırmak için ise uzun vadeli krediye ihtiyaç duymaktadır. İş dünyası kamu ve özel kesim firmalarını içermektedir. Özellikle GOÜ’de imalat sanayi kamu kesiminin mülkiyetindedir. Bu firmaların çoğu kâr amacı gütmeyen, makul fiyattan mal/hizmet üretimini gerçekleştirmek, istihdam yaratmak için çalışmaktadır. Zarara uğrayan bu tip firmalar kendileri kazanç elde edemediklerinden ve bu sebeple yatırım yapamadıkları için iç ve dış piyasadaki borçlanmak durumundadır. Birçok büyük firma ise finansal hizmetleri kendi kazançlarından sağlayabilmekte ve aynı zamanda bu hizmetlerin arzını da yapabilmektedir. Finansman bonoları ve hisse senetlerini pazara sunan bu kurumlar finansal piyasalarla direkt bağlantı içerisinde. Direkt finansman olarak adlandırabileceğimiz bu durum GOÜ’de oldukça düşük düzeydedir (Uludağ ve Arıcan, 1999).

Hane Halkı: Bu sektörü küçük firmalar ve bireyler oluşturmakta olup söz konusu sektörün finansal hizmetlerden temel beklentisi güven, kolaylık, likidite ve işlemlerde basitlik olmaktadır. Hane halkının temel finansal ihtiyaçları arasında küçük çaplı tüketim kredileri, ödeme hizmetleri, tasarruf amaçlı likit varlıklar vb. hizmetleri sıralayabiliriz (Canbaş ve Doğukanlı, 1999, 111).

1.1.2. Finansal hizmet sağlayıcıları

Ülkeden ülkeye farklılık gösteren finansal hizmet sağlayıcılarını altı gruba ayırabiliriz (Canbaş ve Doğukanlı, 1996, 111);

- i. Merkez Bankaları,
- ii. Mevduat ve Kredi Kurumları,
- iii. Yatırım Kurumları,

- iv. Özel Tasarruf Kurumları (emekli sandıkları, sigorta şirketleri),
- v. Hisse Senedi Pazarı ve
- vi. Organize Olmamış Piyasalarda faaliyette olan kurumlar.

GÜ bankalarındaki finansal varlıkların küçük bir kısmını elde tutarlar. GÜ'lerle GOÜ'nin finans sisteminin yapısını karşılaştıracak olursak, söz konusu oran GÜ'de %37 iken, GOÜ'de %48'i bulmaktadır. Eğer karşılaştırmaya Merkez Bankalarını da dahil edersek GOÜ'nin finansal sisteminde bankacılığın yeri daha da artmaktadır. GÜ'de toplam aktiflerin %3'ü Merkez Bankalarının elindedir. GOÜ'de ise bu oran %20 olmaktadır. (Canbaş ve Doğukanlı, 1996, 111).

Finansal kurumlar hem birbirlerinin destekleyicisi hem de birbirinin rakibi olabilecek finansal hizmetler sunabilmektedir. Örneğin merkez bankaları (MB) yasal para birimini piyasaya sürme, finansal sistemi denetleme dışında diğer bankalara bankacılık hizmetleri de sunarlar. Mevduat kurumları likit aktif ve ödeme araçlarına ilişkin kolaylıklar sunarken, anlaşmalı tasarruf kurumlarıysa uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik likit olmayan tasarruf imkanları sunar. Ticari bankalar piyasaya yeni katılanlara kredi imkanları sağlayarak piyasanın işleyişini kolaylaştırmaktadır. Kıt kaynak konumunda olan tasarruflar için farklı finansal kurumlar çeşitli araçlar sunarak rekabet etmektedir. Özellikle para ve sermaye piyasaları bahsi geçen araçları arz edenler arasında rekabeti artırır. Para piyasaları, sınırlı şubeye sahip ticari bankaların tüm fonlara erişimini gerçekleştirir. Ayrıca ticari bankalar, büyük şirketlerin kredi ihtiyacını karşılamada uzmanlaşmış olduğundan bu tarz kredilerin piyasasında rekabet çok olabilmektedir (Uçurum, 2019).

Sonuç olarak, etkin bir şekilde çalışan finansal sistem rekabete ihtiyaç duyar. Bu nedenle hükümet geniş hizmetler demeti sunmayı başarabilmelidir. Örneğin, daha küçük ölçekli finansal sisteme sahip ülkeler, yabancı finansal hizmetleri ülkeye cezbederek rekabeti artırabilir. Ayrıca, bankaların büyüme ve çeşitlenmesi kısıtlanmamalı, finansal kurumların gelişimi ve işleyişini destekleyecek sağlıklı rekabet ortamı yaratılmalıdır. Özellikle GOÜ'de finansal sistemin etkinliği düşüktür. Ancak unutulmamalıdır ki, etkin bir şekilde çalışan finansal sistem kaynakları doğru bir şekilde değerlendirip en verimli kullanılacak yerlere tahsis ettiğinden ekonomik büyümeye yardımcı olabilir (Yetiz, 2008).

1.2. Finansal Sistemin Temel İşlevleri

Ülkelerin iktisadi kalkınmasında finansal sistemin yeri iktisat yazınında uzun tartışmalara yol açmıştır. Söz konusu tartışmaların yapılması bile finansal sistemin önemini, işlevlerini anlamaya olan ihtiyacı göstermektedir. İktisadi kalkınmada finansal sistemin kabul gören işlevlerini şu şekilde sıralanabilir (Afşar, 2007):

1. Finansal aracılık,
2. Maliyetlerde azalma,
3. Mal ve hizmetlerin değişimi,
4. Risk transferi ve yayılımı,
5. İstikrar.

1.2.1. Finansal aracılık

Finansal sistemin en önemli görevlerinden biri kaynakların etkin dağılımını sağlamak ve en yüksek getirili projeye kaynakları tahsis etmektir. Finansal aracılık, kaynakların tasarruf sahiplerinden indene yatırımcılara aktarılması işleminden oluşmaktadır. Ekonomik büyümede sermaye birikiminin ne kadar gerekli olduğu düşünülürse söz konusu fonksiyonun önemi de daha iyi anlaşılır. Finansal araçlar, sermayeyi ne kadar etkin dağıtırlarsa ekonomik büyüme de bir o kadar yüksek olur.

Tasarruf sahipleri, zaman ve kapasite olarak bilgi toplama veya ekonomik durumu yakından değerlendirme olanağından yoksundurlar. Bu durum da tasarruf sahiplerinin sermaye birikimini en verimli kaynağa tahsis etmesini zorlaştırır. Finansal araçlar ise bilgi toplama konusunda üstünlüğe sahiptir. Getirisi yüksek fakat riskli yatırımları finanse etme becerisine sahip oldukları için sermaye verimliliğini de artırabilmektedirler.

Ekonomik kalkınmanın ilk zamanlarında ticari bankalar daha fazla öneme sahiptir. İlerleyen aşamalarda ise sigorta şirketleri, tahvil ve hisse senedi borsaları, yatırım bankaları gibi yeni tip finansal araçlar ortaya çıkmaktadır. Ancak kalkınmada finansal araçların çok ve çeşitli olması tek kıstas değildir. Önemli olan sunulmuş hizmetlerin etkin ve kaliteli olmasıdır.

1.2.2. Maliyetlerin azaltılması

Finansal sistemdeki gelişmeler finansal aracılık maliyetini düşürebilmektedir. Maliyetlerin düşmesini finansal sistemin verimliliğinin artması şeklinde yorumlayabiliriz. Finansal gelişmeler finansal kurumlar arasında rekabeti artırarak, borç alma ve verme faiz oranları arasındaki farkı azaltmakta ve böylece maliyetlerin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca finansal sistem, şirket sahiplerinin yöneticileri izleme ve değerlendirme maliyetini de düşürebilmektedir. Alınmış kredilerin verimli şekilde kullanılıp kullanılmadığı kolay bir şekilde takip edilebilmektedir. Dolayısıyla finansal sektör, sermaye birikimi hatta ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır (Levine, 2004, 667).

1.2.3. Mal ve hizmetlerin değişimi

Ekonomilerin istek ve ihtiyaçlarının hızla değiştiğini dikkate alırsak finansal sistem yeni yatırım araçları ve piyasalarıyla bu değişimin gerçekleşmesini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda sermayenin küreselleşmesine de olanak sağlamaktadır.

1.2.4. Risk transferi ve yayılımı

Yatırımcılar ve tasarruf sahipleri bireysel olarak riskten kaçma eğilimi gösterirler. Söz konusu bu eğilim çeşitli bireyler arasında değişkenlik gösterebilir. Eğer ki risk az sayıda birey arasında yayılmışsa yatırımcılar veya tasarruf sahipleri aldıkları risk karşısında yüksek getiri talebinde bulunabilir. Bu nedenle etkin bir finans sistemi riski çok sayıda birey arasında yayabilecek araçlar sunmalıdır. Yani finansal sistem, çeşitli risk derecesine sahip aktifleri bireylere sunabilmelidir (Uludağ ve Arıcan, 1999, 114).

1.2.5. İstikrar

Finansal Sistem, ekonomik faaliyetlerin istikrarlı bir şekilde yürütülmesi için çeşitli araçlar sağlamaktadır. Tüm ekonomilerde zaman zaman istihdam, üretim veya fiyatlarda dalgalanmalar yaşanabilmektedir. Kamu otoriteleri bahsi geçen dalgalanmaları kısıtlamak için çeşitli para arzını etkileyen politikaları uygulamaya koyabilmektedir. Örneğin, bir ülkede yaşanan işsizlik sorunu parasal genişleme ile çözülecek bir istikrarsızlık olmadığından bu problemin çözümünde istikrar amacı enflasyonun kontrolü gibi yöntemler olmalıdır (Doğukanlı ve Canbaş, 1997, 111).

1.3. Finansal Kurumlar

Finansal Kurumlar; finansal piyasalarda fon arz edenlerle fon talebinde bulunanlar arasındaki fon akışını sağlamak ve bu kapsamda faaliyette bulunmak üzere kurulan kuruluşlardır. Diğer kurumlardan farklı olarak finansal kurumların bilançolarında çok fazla finansal varlık ve borç vardır. Bu özellikle finansal kurumları ticari, sınai ve hizmet işletmelerinden ayırmaktadır.

AKTİF (VARLIKLAR)	PASİF (KAYNAKLAR)	AKTİF (VARLIKLAR)	PASİF (KAYNAKLAR)
DÖNEN VARLIKLAR Alacaklar (Krediler) %80-90	YABANCI KAYNAK Kısa Vadeli Borçlar Uzun Vadeli Borçlar %80-90	DÖNEN VARLIKLAR Alacaklar (Krediler) %40-50	YABANCI KAYNAK Kısa Vadeli Borçlar Uzun Vadeli Borçlar %40-50
DURAN VARLIKLAR %20-10	ÖZ KAYNAK %20-10	DURAN VARLIKLAR %60-50	ÖZ KAYNAK %60-50
Aktif Toplamı %100	Pasif Toplamı %100	Aktif Toplamı %100	Pasif Toplamı %100

Şekil 1.3: Finansal ve Finansal Olmayan Kurumların Bilanço Yapıları (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İç Ağı - (nevsehir.edu.tr) (Erişim Tarihi: 02.02.2024)

Finansal kurumların en önemli amacı likidite ve bilgi maliyeti, fiyat riskini düşürmektir. Ayrıca Finansal kurumlar vade ve miktar ayarlaması yapar ve işlem maliyetini de azaltırlar. Finansal kurumların en önemli iki fonksiyonu vardır. Bu kurumların bir kısmı dönüştürme bir kısmı ise komisyonculuk işlevini yerine getirmektedir. Aracılık, yani fon arz ve talep edenleri bir araya getirme görevi nispeten kolaydır. Çünkü burada sadece pazarlama fonksiyonu vardır. Aracılık yapan kuruluşlara; borsa aracı kurumlarını, yatırım bankalarını gösterebiliriz. Finansal kurumların finansal piyasalarda kendi çıkardığı araçları satarak fon toplaması ve bu fonu fon açığı olan birimlerin ihraç ettiği menkul kıymetlere aktarması asıl finansal aracılık fonksiyonudur. Bu fonksiyonu yerine getiren kuruluşlara örnek olarak mevduat bankaları, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik kurumları ve kolektif yatırım kurumlarını gösterebiliriz.

Finansal kurumlar, toplamış oldukları fonları fon talep edenlerin özel şart ve tercihlerine uygun şekilde getirerek dönüştürme fonksiyonunu da yerine getirmiş olurlar. Dönüştürme fonksiyonuna örnek olarak, kısa vadeli toplanan fonların vade ayarlaması yapılarak uzun

vadeli şekilde sunulması, küçük miktarda olan fonların biriktirilerek büyük fonlar haline getirilip aktarılması vb. gösterebiliriz (Gündoğdu, 2016).

1.3.1. Finansal kurumların sınıflandırılması

Finansal kurumların, resmi yapıları, fonksiyonları, faaliyet alanları ve başka özelliklerine göre sınıflandırılabilirler. Finansal kurumları finansal sistem içerisinde fonksiyonları açısından değerlendirirsek iki temel gruba ayırabiliriz. Para yaratan ve para yaratmayan finansal kurumlar.

1.3.1.1. Para yaratan finansal kurumlar

a) Merkez Bankaları

Merkez bankaları ülkenin temel finansal sistemini kontrol eder. Merkez bankası devletin döviz sözcüsü olmakla birlikte aynı zamanda kredi denetimini de yapmaktadır. Genellikle hükümete ait olan merkez bankası bankacılık sisteminde lider konumdadır. Diğer bankaların yaptığı işlemler, faaliyetler bu bankalar tarafından denetlenerek düzenlenir. Bu bankalar ülkenin yurtdışındaki varlıklarını sunucu olarak tutmaktan, devlete daima kontrol sağlamaktan ve döviz kurunu idare etmekten de sorumludur. En önemli görevi para ve kredi miktarını düzenlemek olan merkez bankaları devlete finansal konularda danışmanlık hizmeti de sunmaktadır. Merkez bankası GOÜ ekonomik büyümeyi artırmak amacıyla kalkınma işlevini de üstlenmektedir (Güven, 2019).

Merkez bankası piyasa aktivitesini çeşitli parasal araçlarla izleyen, artıran ve gerekli müdahaleleri yapan bir kuruluş olarak fiyatların yükselip düşmesini engelleyerek bağımsız politikaları ile varlığını sürdürmektedir. Merkez Bankası bilgileri bir veri tabanında saklamakta ve Başbakanlık, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu gibi kurumlarla da iletişimde olmaktadır. Gerekli önlemlerin alınmadığı ve aksaklıkların meydana geldiği dönemlerde, devlet Merkez Bankasını kamu adına denetleme yetkisine sahiptir. Merkez Bankaları öncelikli olarak şu görevleri yerine getirir (Sekin, 2019);

- Belirlenmiş seviyelerde oluşturulacak kısa vadeli faiz oranlarının sağlanması,
- Piyasa koşullarında döviz kurlarının belirlenmesi,
- Ekonomik sistemin gerektirdiği çeşitli işlemlerin denetlenmesi, karşılık giderleri için faiz oranını belirlenmesi,
- Ülkenin para ve altın arzının yönetilmesi,

- Para hacmini ve para yaratma sürecini düzenlemek, ödeme yöntemlerini ve araçlarını tespit etmek,
- Finansal sistemin aksayan kısımlarını düzeltmek ve istikrarı sağlanmak,
- Bankaların ve çeşitli finans kuruluşlarının sahip olduğu vade ve vade türleri hakkında değerlendirmeler yapmak.

Merkez Bankası yetkileri açısından aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir (Sekin, 2019);

- Devlet ve devlet kurumlarına uygun çalışarak enflasyonu kontrol altına almak için gerekli araçları tahsis etmek,
- Para sisteminde yaşanan beklenmedik durumlarda kaynakların hızla tükenmesinin engellemek,
- Nihai karar alma mekanizması olarak bankalar için bir kredi kurumu rolü oynamak,
- Kredi ve yatırım fırsatları için uygulanan finansal oranları, yayınladığı talimatlarla takip etmek.

b) Mevduat (Ticaret) Bankaları

Ticari bankalar kar elde etmek amacıyla çalışırlar. Müşteri mevduatlarını kabul eder, hanelere, şirketlere, hükümete borç verirler. Mevduat bankaları faaliyetlerinin temelinde müşteri mevduatlarını kabul ederek bunu fon ihtiyacı olanlara yönlendirmek, talebe göre ödeme veya yatırım kredisi vermek dayanmaktadır (Khalil, 2016). Bazı devlet bankaları ve birçok özel banka mevduat bankası olarak değerlendirilmektedir. Ticari Bankalar, bankacılık sektörünün ve finans sektörünün en önemli araçlarıdır. Bunun nedeni, tasarrufların çoğunlukla banka mevduatı yoluyla değerlendirilmesidir (Sekin, 2019).

c) Katılım Bankaları

İslami bankacılık olarak da adlandırılan bu bankacılık için çeşitli tanımlar yapılmıştır. Genel olarak bu bankaları İslami kuralları dikkate alarak banka ve yatırım faaliyetlerini gerçekleştiren kuruluşlar olarak tanımlayabiliriz. “Katılım” kavramının kendisi kar veya zarar ortak olma, katılma anlamına gelmektedir. Faizli sisteme rakip olarak ortaya çıkan katılım bankacılığı kendine göre yöntemleri, prensipleri ile müşteri ihtiyaçlarını karşılamakta ve her geçen gün daha da büyümektedir. Bankaların asıl işinin fon toplamak ve bunu ihtiyacı olanlara borç vermek olduğunu biliyoruz. Faizsizlik prensibini benimsemiş İslami bankaların da temelinde bu dayanmaktadır. Yani konvansiyonel

sistemin aksine bu prensiple faiz almadan müşteri ihtiyaçlarını karşılamakta, kara veya zarara dahil olmaktadırlar. Katılım Bankaları kar veya zarara katılma esasıyla fon toplayan, ortaklık, finansal kiralama ve ticaret gibi yöntemlerle söz konusu fonu kullandıran bir bankacılık sistemidir. Söz konudu bankalar diğer bankacılık sisteminden farklı olarak müşterilere sabit getiri taahhüt etmezler (Akay, 2018). Bu bankaları diğer bankalardan ayıran temel fark faiz oranıdır ki katılım bankaların tüm faaliyetlerini İslam dininin getirdiği ve teyit ettiği kurallar çerçevesinde gerçekleştirmektedir (Kuş, 2018).

Faizsiz bankacılık uygulaması sadece İslam ülkeleriyle sınırlı kalmamıştır. Batı dünyasında kurulan ilk faizsiz bankacılık 1996 yılında Citibank tarafından Bahreyn’de kurulan “Islamic Investment Bank” olmuştur. Ayrıca HSCB, Union Bank Of Switzerland, Goldman&Sachs gibi batılı bankalar da kendi bünyelerinde faizsiz esaslara göre çalışan birimler kurmuştur. Türkiye’de ise 1980 yılların ortalarından bu tür kurumlar kurulmaya başlamış ve 2006 yılına kadar “Özel Finans Kurumları” olarak adlandırılmıştır. Bu kurumlar 2005 yılının sonunda, 5411 Sayılı Bankalar Kanunu’nda yapılmış düzenlemeler sonucu “banka” kapsamına alınarak “Katılım Bankaları” olarak adlandırılmıştır (Gündoğdu, 2016).

Katılım ve Mevduat bankalarının arasındaki farkları bu şekilde sıralayabiliriz:

Tablo 1.1: Getiri Açısından Karşılaştırma

Katılım Bankaları (Kar Payı)	Mevduat bankaları (Faiz)
✓ Sadece vade sonunda belirlenebilir. ✓ Fon kullandırılarak elde edilmiş kardan ödenmektedir. ✓ Fon kullanan ve kullandıran arasında kar açısından bire bir ilişki söz konusudur. ✓ Banka yüksek kar ederse yüksek, az kar ederse ise düşük kâr payı alınmaktadır. Bankanın zarar etmesi durumunda müşteri de buna katılır.	✓ Vade başında belirlidir. ✓ Çeşitli kaynaklardan elde edilmiş faiz veya faiz dışı gelirden ödenmektedir. ✓ Kredi ve mevduat faizleri arasında bire bir ilişki söz konusu değildir. ✓ Bankanın ne kadar kar etmesi önemli değildir. Vade başında belirlenen faiz oranına göre vade sonunda faiz verilmektedir.

Tablo 1.2: Fon Kullandırma Açısından Karşılaştırma

Katılım Bankaları Fon kullandırma (Ticaret)	Mevduat bankaları Fon kullandırma (Kredi)
✓ Müşterinin istemiş olduğu mal peşin alınarak kar ilavesiyle vadeli şekilde satılır. ✓ Ödeme satıcıya yapılır. ✓ Bankanın müşteri ile arasında imzaladığı sözleşme alım-satım akdi'dir. ✓ Bir proje veya alışveriş yoksa müşteriye fon sağlanmaz.	✓ Müşterilere mal alımı olsun olmasın kredi verilir. ✓ Ödeme krediyi alan müşteriye verilir. ✓ Bankanın müşteri ile arasında imzaladığı sözleşme kredi akdi olmaktadır. ✓ Herhangi bir ihtiyaç olsun fark etmez kredi müşteriye verilir.

1.3.1.2. Para yaratmayan finansal kurumlar

a) Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Bu bankalar yatırım sermayesi açığını gidermek amacıyla kamu veya özel sektörde kurulabilen finansal kurumlardır. Kalkınma ve Yatırım bankaları, teknik yardım sağlayarak aynı zamanda girişimcilerin temel sanayi dallarına yatırım yapma konusundaki kuşkularını giderir ve bununla ekonomik büyümeyi hızlandırır. Söz konusu bankaların fonksiyonlarını bu şekilde sıralayabiliriz (Gündoğdu, 2016):

- Sanayi kesimine uzun vadeli fon sağlar
- Sermaye piyasasının gelişmesi için zemin hazırlar
- İç kaynakları sanayi kesimine yöneltir
- Girişimcilere teknik yardım gösterir (Proje düzeyinde)
- Uluslararası finans kuruluşları veya yabancı ülkelere elde edilmiş fon ve teknik yardımları sanayi kesimine yöneltir.

b) Sosyal Güvenlik Kurumları

Özellikle Finansal piyasaları gelişmiş ülkelerde, sermaye piyasalarının önemli kurumlarından biri Sosyal Güvenlik Kurumları'dır. Bahsi geçen kurumların fon

kaynakları üyelerinden elde ettikleri primlerdir. Sermaye piyasalarına başlıca fon sağlayan kurumlardan biri olan sosyal güvenlik kurumları, tahvil ve hisse senedi satın alarak üyelerinin paralarını maksimum şekilde değerlendirmeye çalışırlar. Türkiye’de devletin oluşturduğu sosyal güvenlik kurumları yanında, özel sektör tarafınca oluşturulmuş emeklilik kurumları da mevcuttur. Kanunen sosyal güvenlik kurumları fonlarını sadece kamuya ait bankalarda tutabilmekte ve devletin iç borçlanma senetlerine yatırabilmektedir.

c) Sigorta Şirketleri

Bireysel tasarrufları toplamanın diğer bir aracı da “sigorta poliçeleridir”. Sigorta şirketleri, çeşitli kişi ve kuruluşlara sigorta hizmetleri sunarak fon toplarlar. Bu hizmetler geniş bir yelpazeye sahip olsa da en çok bilineni hayat sigortası hizmetidir. GÜ’de sigorta şirketleri finansal piyasaların geniş bir kesimini oluşturmaktadır. Türkiye’de ise özellikle son yıllarda artmakta olan enflasyon sigorta şirketlerini negatif etkilemektedir. Çünkü yatırımcıların gözünde gelecekte ödenecek sabit bir paranın cazibesi kalmamaktadır (Gündoğdu, 2016).

1.4. Finansal Sistemin Önemi ve İktisadi Etkileri

1.4.1. Finansal sistemde gelişme

Ekonomik gelişme tüm dönemler için ilgi çekici konu olmuştur. Bugüne kadar GÜ veya GOÜ için farklı gelişme modelleri ileri sürülse de büyümenin kilit kapısı olarak sermaye birikimi gösterilmiştir. Eğer kaynakların belirli kısmı yatırımlara yönlendirilirse sermaye birikimi artacak bu da üretkenliği artırarak gelirin yükselmesine olanak sağlayacaktır. Ancak durumu gelişmemiş ülkeler nezdinde ele alırsak söz konusu gelişme teorisi burada fakirlik döngüsü olarak ortaya çıkmaktadır. Finansal sistemin önemi kendini burada göstermektedir. GOÜ dış yardım olmadan yeni kaynakları bulmakta zorlanmaktadır. Bu nedenle GOÜ için mevcut kaynakların daha etkin kullanımı daha akılcı yaklaşım olmaktadır.

Üretkenliği verimli kılmak için öne sürülmüş teori finansal gelişme ve liberalleşmedir. Adam Smith’ten beri finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ekonomistlerin ilgisini çekmiştir. Liberal iktisatçıların görünmez el teorisi finansal sistemin kendisidir. Finansal sistemdeki serbestleşme faiz oranlarını ve dolayısıyla

getirileri artıracğından tasarruflar âtil formlarından kurtularak finansal sisteme kazandırılacaktır. Ve böylece yeni yatırım fırsatları için kaynaklar elde edilecek ve en karlı projelerde değerdendirilecektir. Sonuç olarak, âtil kalan kaynaklar en verimli şekilde kullanılacağından gelir de artacaktır. Bu mekanizma ile ekonomik gelişme sağlanacak ve finansal sistemin büyümesi gelişmeyi de artıracaktır (Yetiz, 2008).

1.4.2. Finansal sistem ve yatırımlar

Tasarruf, bireylerin tüketimden vazgeçmesi sonucu gelirlerin harcanmayan bölümü veya tüketimin ertelenmesi şeklinde tanımlanabilir. Ekonomide tasarrufların etkin olabilmesi için sermayeye dönüştürölerek yatırımlara aktarılması gerekir (Kargı, 1997). Böylece toplanan tasarruflar yatırım projelerinde değerdendirilerek ekonomik büyüme sağlanır. Gayri Safi Milli Hasıla içerisinde reel yatırımların oranı ne kadar büyükse ekonomik performans da bir o kadar büyüktür.

Tasarruf sahiplerine sunulan hizmeteler, net getiriye artırabilirse tasarrufları da teşvik eder. Faiz oranlarının tasarruflar üzerinde yaratacağı etki bellidir. Yüksek faiz oranları tasarrufların finansal olmayan aktiflere kayasına neden olur. Tasarruf sahiplerinin söz konusu tutumu ekonomideki finansallaşma derecesini artırır.

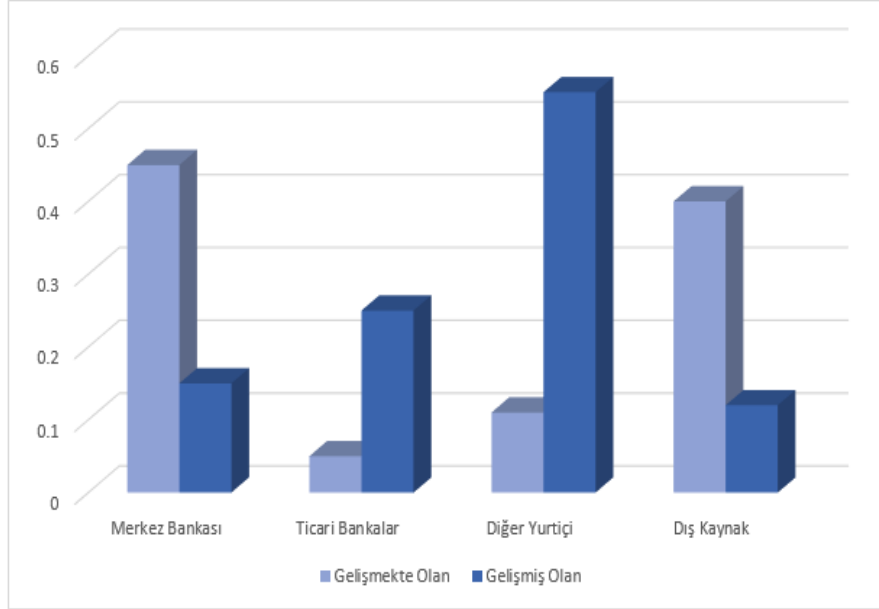
Yatırımların artması sayesinde hem ekonomik büyüme hızlanır hem de ülkenin üretim kapasitesi artar. Bu ise ülkenin tasarruf hacmi ve tasarrufların ne kadarlık bölümünün yatırımlara aktarılabilceğine bağlıdır. Buradaki tasarruf hacmi, ülkedeki tüm kurum/kuruluşların ve bireylerin belirli dönemdeki tasarruflarından oluşmaktadır.

Finansal sistem geliştikçe öncelikle yerel bankalar, milli finansal kurumlar daha sonra sermaye piyasaları, yabancı bankalar yatırımcılar için kaynak sağlar. Etkin çalışan finansal sistem fon aktarımı sırasında oluşacak maliyetleri minimize eder. Çok yatırım, hızlı büyüme, finansal gelişme yüksek tasarruflarla ilgilidir. Finansal gelişmedeki artışlar yatırımlardaki verimliliği artırarak iktisadi büyümeye katkı sağlayabilmektedir (Mihçı, 1999, 28).

1.4.3. Finansal sistem ve kamu açıkları

1980’li yıllara kadar GOÜ kamu açıklarını dış borçlanma yoluyla finanse etmekteydi. Ancak 1980’lerin daha başında yabancı sermaye girişleri azalmış ve dolayısıyla GOÜ

kamu açıklarını gücü olmasına rağmen azaltamamıştı. Bunun sebebi söz konusu ülkelerin uygun vergileme araçlarına sahip olmaması, aynı zamanda politik ve sosyal gerekçeler nedeniyle harcamaların kısaltılamamasıydı.

Şekil 1.4: GÜ ve GOÜ’de Bütçe Açıkları Finansmanı (Yetiz, F. (2008). *Finansal Sistemin Yapısı, Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Türk Finans Sistemi. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi.*)

Şekil 1.4’te 11 GÜ ve 24 GOÜ’n bütçe açıklarının finansman şekli gösterilmiştir. İki grup arasındaki fark oldukça açıktır. GOÜ açığının %47’sini Merkez bankasına borçlanarak, %38’ini yurt dışı, %15’ini ise yurtiçi banka dışı finansal kurumlar vasıtasıyla finanse etmektedir. GÜ ise açığının büyük kısmını banka dışı finansal kurumlara borçlanarak kapatırken sadece %12’sini Merkez bankası kaynaklarıyla kapatmaktadır.

GOÜ’de yeterince gelişemeyen finansal sistem borçların Merkez Bankası aracılığıyla kapatılmasını zorunlu kılmaktadır. Merkez Bankası açığı finanse etmek için sıcak para basma yoluna gitmektedir ki bu yöntem enflasyonda artışlara neden olmaktadır. GOÜ’de yıllar içindeki enflasyon oranlarına bakacak olursak; 1965-1973 yıllarında %10, 1974-82 yıllarında %26, 1983-90 yıllarında ise %51 olmuştur.

GÜ’de ise 1970’li yıllarda yükselen enflasyon 1980’lerde %4’e sabitlenmiştir. GOÜ’lerin bir kısmında enflasyon tek rakamlyken Peru, Arjantin, Brezilya gibi ülkelerde 1980’li yıllarda enflasyon oranı %110’u geçmişti. Her ne kadar bunun sebebi olarak

devalüasyonlar gösterilse de kamu açığının yanlış finansmanı bu süreçte önemli paya sahipti. Kamu açıklarının yurtiçi kaynaklarla finanse edilmesi finansal sistemde birer vergi etkisi doğurmaktadır. Özellikle, Latin Amerika’da kamu sektörü bu şekilde GSYİH’nin %5’i kadar gelir sağlamıştır. Latin Amerika’da enflasyon vergisine matrah teşkil eden baz paranın GSYİH’nin %10’u olduğunu dikkate alırsak kamu kesiminde enflasyon vergisinin yarattığı gelir daha net anlaşılır.

Bazı ülkeler bu tip borçlanmanın enflasyonist etkilerini düşürmek için çeşitli tedbirler alsalar da yine bu tedbirler kendi yapıları içinde enflasyonist olmakla birlikte finansal aracılık işlemleri üzerinde de caydırıcı etki yaratmaktadır. Örnek olarak, Arjantin para stoğunun aşırı genişlemesi karşısında zorunlu karşılık oranını %70’e çıkarmıştı. Zorunlu karşılıkların MB’na zorunlu kredi anlamına geldiğini düşünürsek, bu durum hem enflasyonist hem de finansal sistemi daraltıcı etki ortaya çıkardı. Diğer taraftan birçok GOÜ’ler sigorta şirketleri, ticari bankalar ve başka finansal kurumları düşük faizli devlet tahvili almaya zorlamıştır ki, bu önlem de finansal aracılık ve yatırım harcamaları üzerinde dışlama (crowding-out) etkisi ortaya çıkarmıştır (Özbilen, 1996).

1.5. Finansal Sistem’in gelişiminde gerekli şartlar

Finansal sistemin ekonomik büyümeye katkı sağlayabilmesi için sağlam bir finansal yapıya ihtiyaç vardır. Başka bir ifade ile finansal sistem dıştan veya içten gelen şoklara hazır olmalı, şokların etkisini derinleştirebilecek unsurlara karşı direnecek güce sahip olmalıdır.

Finansal sistemin ekonomideki önemi açıktır. Bu yüzden istikrarlı olmayan bir finansal sektör reel sektörde de yıkıma sebep olabilmektedir. Finansal sistemin neden olduğu krizin etkilerini minimuma indirmek için ekonomide çeşitli önlemlere alınmalıdır. Hızlı iyileşme, esneklik gibi özellikler yanında sağlam bir şekilde çalışan finansal sistem aşağıdaki şartlara da sahip olmalıdır (Mishkin, 2001):

- ❖ Makroekonomik istikrar,
- ❖ Finansal altyapı,
- ❖ Kaliteli düzenleme ve denetleme,
- ❖ Piyasa disiplini.

1.5.1. Makroekonomik istikrar

Makroekonomik istikrarın rolü etkin bir finansal sistem açısından oldukça önemlidir. Maliye ve para politikaları tutarlı olmalı, belirsizlik oluşturmamalıdır. Ekonomik istikrarsızlıklar finansal zayıflıkları gün yüzüne çıkartabilmekte, problemleri daha da derinleştirerek sonunda banka krizlerine sebep olabilmektedir. İstikrarsızlık yaratan makroekonomik sorunları bu şekilde sıralayabiliriz (Yeldan, 1996):

- Faiz oranlarının artması,
- Yatırım araçlarının vergilendirilmesi ve dolayısıyla devletin borçlanma maliyetlerindeki artış,
- Enflasyon oranındaki dalgalanmalar, belirsizliğin artması,
- Para ve maliye politikalarının tutarsız olması,
- Döviz kurundaki istikrarsız dalgalanmalar.

Ciddi bankacılık problemi yaşayan ülkelerin diğer bir ortak problemi de beklentilerdeki tutarsızlık ve varlık fiyatlarının yükselmesidir. Ancak varlık fiyatlarının artması bankaların kredi verme isteklerini artırmaktadır. Bu tür bir iyimserlik ortamında spekülasyon amaçlı varlık banka kredisiyle finanse edilmektedir. Borç gelir oranındaki artış borçlananları rahatlatmakta aynı zamanda bankaların da kredi açma isteği artmaktadır.

Varlık fiyatlarının düşmesi karşısında güvenilirlik azalmakta dolayısıyla bankalar daha fazla acı çekmektedir. Bu nedenle makroekonomik dalgalanmalar kontrol altında tutulmalıdır. Zayıf bir makroekonomik sistemin finansal sistemi istikrarsızlaştırabileceği gerçeği unutulmamalıdır (Yeldan, 1996, 45).

1.5.2. Finansal altyapı

Finansal altyapı, özel mülkiyet haklarının tanımlanması, kredi kültürü, alacaklarla ilgili yasal düzenlemeler, kurumlaşma, şeffaflık vb. gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Sorumluluk ve şeffaflık ekonomik politikaların etkin bir şekilde planlanmasında oldukça önemlidir. İster kamu isterse özel sektörde doğru kararların alınması, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, makroekonomik istikrara aynı zamanda refah ve büyümeye katkı sağlaması açısından sorumluluk ve şeffaflığın önemi büyüktür. Her iki özellik de krizlerin şiddetini ve sıklığını azaltabilmektedir. Diğer taraftan, sorumluluk ve şeffaflık belirsizlikleri ortadan kaldırarak krizlerin etkisini düşürmektedir (Kar ve Günay, 2004, 54).

1.5.3. Düzenleme ve denetleme

Sağlıklı çalışan bir finansal sistem için banka ve diğer finansal kurumların denetlenmesi, tanzim edilmesi bir zorunluluktur. Düzenleme ve denetlemenin önemine rağmen uygulamada hangi düzenlemenin faydalı olacağı tartışılmaktadır. Düzenleme ve denetleme yanında yöneticilerin üstlendiği risk yönetimi sorumluluğu da vardır. Bu sorumluluğu üstüne alan yönetici düzenleme ve denetleme kurumlarının arkasına saklanmamalıdır (Barth vd., 2003).

GÜ'lere kıyasla GOÜ'lerin düzenlenmelere olan ihtiyacı daha büyüktür. Bu yüzden denetleyici otoritelere ihtiyaçları vardır. Söz konusu otoriteler siyasi baskılardan uzak olmalı, amaçları gerçekleştirebilecek parasal kaynaklara sahip olmalıdır. Aynı zamanda yasal düzenlemeler, açık bir şekilde tanımlanmalı, sistemin eksiklerini ve hatalarını düzeltmeye yönelik olmalıdır. Düzenlemeler, rekabeti teşvik etmeli engellememelidir. Düzenlemelerdeki temel amaç müşterinin elde edeceği faydayı maksimize etmek olmalıdır. Rekabet müşterilerin lehine olduğundan düzenleme ile rekabet çatışma içinde olmamalıdır.

İster GÜ, isterse de GOÜ olsun bankacılık uluslararası temel ilkelere göre denetlenmelidir. Çünkü bir ülkenin bankacılık sisteminin zayıf olması demek mali sistemin zayıf olması demektir. Basel Bankacılık Gözetim Komitesi uzunca süredir bu alandaki çalışmaları ulusal gözetim ve denetim otoriteleri vasıtasıyla kendi bünyesinde yapmaktadır. Basel Komitesinin bu alanda hazırlamış olduğu iki belge vardır.

- i. Bankacılıkta etkin gözetim ve denetime ilişkin temel prensipler ve
- ii. Bankaların etkin denetimi için Basel Komitesi tarafından oluşturulmuş standartları kapsayan ve periyodik olarak güncelleştiren rapor.

Yapılan çalışmalara göre, gözetim ve denetimin etkin bir şekilde yapıldığı ülkelerde finansal kriz ve istikrarsızlıklar daha az görülmekte ve olası kriz anlarında negatif etkiler kolayca minimize edilebilmektedir (Kar, 2004, 14).

1.5.4. Piyasa disiplini

Genellikle ekonomik politikalar değiştiği zaman veya finansal kurumlar davranışlarını yeni ortama uyumlayamadıkları zaman banka krizleri gerçekleşebilmektedir. Örneğin,

1982 Bankerler Krizinin nedeni 1980 yılında 24 Ocak kararlarının uygulamaya konulmasıyla finansal sektörün bu duruma “Centilmenlik Anlaşması” ile karşılık vermesi olmuştur. Yakın dönemde gerçekleşen banka krizlerinin yaşanmasında yapısal reformlar ve düzenlemelerin zamanında yapılmamasının da etkisi büyük olmuştur. Banka krizleri sık sık tekrarlandığından bankacılık sektörünün disipline edilmesi için banka sahipleri, yöneticileri, finansal sistem denetleyicileri üzerine çeşitli yükümlülükler düşmektedir (Uçurum, 2019).

Öz sermayenin yeterli olması büyük öneme sahiptir. Öz sermayeyi içsel sigorta fonu gibi görebiliriz. Çünkü yeterli öz sermaye bankaların kötü yönetim nedeniyle iflas etme durumunu engelleyebilir. Öz sermaye oranı yüksek olduğunda banka sahipleri para kaybetme korkusuyla yöneticileri daha düzenli kontrol etmektedir. Düşük öz sermaye oranının da ise para kaybı yüksek olmadığı için daha riskli yatırımlara girilebilmektedir. Öyle bir işleme yönetimi tanzim edilmelidir ki banka sahipleri ve yöneticiler sürekli olarak denetlensin. Kötü yönetim halinde banka sahipleri ve ortakları esas hata sahibi olarak görülmelidir (Kar, 2004, 15).

Düzenleyici kurumlar, etkili bir şekilde çalışan içsel yönetim ve risk kontrolü için finansal kurumlara karşı hem ısrarlı olmalı aynı zamanda yaptırım da uygulamalıdır. Böylece görevin kötüye kullanımı bağlantılı kredi vermeler de önlenecektir. Bankanın başarısızlıklarından yöneticiler de sorumlu tutulmalı bu nedenle sadece profesyoneller yönetici konumuna getirilmelidir (Fry, 1978, 400).

Finansal kurumların sistematik hatalardan korunmasında, emniyetlilerinin sağlanmasında düzenleme ve denetleme otoriteleri sorumlu tutulmaktadır. Mali piyasalar başarısızlık sergilediği zaman kamu otoriteleri istikrarı sağlamak adına devreye girmelidir. Bu gibi müdahaleler söz konusu kurumların gelecek dönemlerde ortaya çıkabilecek potansiyel hatalarının da karşısını alır. Ayrıca düzenleyici ve denetleyici otoritelerin diğer sorumluluklarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Uçurum, 2019, 25):

- Finansal kurumlar için problemler daha kritik hal almadan söz konusu otoritelere önlem alma yetkisi tanımlanmalıdır.
- Ayakta kalamayan kurumların kapatılması için düzenleyici otoritelere yetki verilmelidir.
- Düzenleyici ve denetleyici otoriteler sorunların çözümünde ortaya çıkabilecek maliyetleri karşılayabilecek mali güce sahip olmalıdır.

- Otoritelerin, küçük mudileri koruma amacı güden mevduat sigortasına sınırlama koyma yetkisi de olmalıdır.

Kamuoyunda şeffaf olmayan işlerden kaçınılmalı, düzenleyici ve denetleyici otoritelerin güvenilirliği sağlanmalıdır. Herhangi bir açıklama yapıldıktan sonra ertesi gün tersi uygulama yapılmamalıdır (Öçal, 1999, 27).

Son yıllarda ister gelişmiş isterse de gelişmekte olan birçok ülkede finansal sistem istikrarsızlıklarından kaynaklı krizler ortaya çıkmaktadır. Finansal sektör ekonominin merkezi sinir sistemi olarak görülebilir. Bu nedenle ister sistem kaynaklı sorunlar isterse de makroekonomik istikrarsızların neden olduğu krizler sektörün işleyişini bozmakta ve böylece de etkinliği azaltmaktadır.

Tutarsız makroekonomik politikaların uygulandığı, dış ticaret ve cari işlemlerde sorunların görüldüğü, bütçe açığı ve yüksek enflasyonun mevcut olduğu ülkelerde uygulanan liberal politikalar ekonomik krizlerin habercisidir. Bunun yanında sektöre uygun yapısal reformların olmadığı, sürekli değişen piyasa olumsuzluklarına karşı legal düzenlemelerin alınmadığı ortamlar da finansal krizlere alan açmaktadır. Finansal istikrarın olması için ekonomide finansal sistemin altyapısının geliştirilmesi, makroekonomik istikrarın sağlanması, kaliteli denetlemelerin artırılması oldukça önemlidir (Yeldan, 1996, 43).

1.6. Finansal Güvenin Tesisi Açısından Mali Hukukun Önemi

Finansal güven ile hukuk sistemi ve özellikle de mali hukuk ve vergi hukuku arasındaki ilişki de oldukça önemlidir. Bu açıdan, bahsi geçen yasal boyutların daha detaylıca incelenmesiyle, finansal güven faktörü ile ekonomi ve yönetsel politikaların istikrarı ve kamu mali yönetiminin sürdürülebilir olması arasındaki bağlantılar daha net görülecektir.

Mali istikrarın sağlanması ve hukuki öngörülebilirlik finans sektöründe güven ortamı için oldukça önemlidir. Finans sektöründeki güven düzeyinin yüksek olması tüketimleri ve yatırımları teşvik eder, bu da hükümetin vergi toplama kapasitesini artırır. Bu bağlamda, mali hukuk, finansal güveni destekleyen istikrarlı ve öngörülebilir bir finansal ortamın oluşturulması bakımından önemlidir. Kamu mali yönetimine ve bütçe politikalarına ilişkin yasal düzenlemeler piyasalarda güven sağlamak için saydam, tutarlı, öngörülebilir

ve iktisadi amaçlarla gerçeklerle uyumlu olmalıdır. Nitekim hukuksal olarak öngörülebilirlik yatırımcıların, finansal kurumların ve diğer aktörlerin plan yaparken beklenmedik nitelikteki politika değişikliklerinden kaynaklanacak olan aksamalar ve olumsuzluklarla karşılaşmalarını engeller.

Mali hukuk perspektifinden ise, hukuki öngörülebilirlik ve hukuk sistemindeki tutarlılık finans sektöründe güvenin sağlanabilmesi için çok önemlidir. Kamu harcamalarındaki beklenmedik değişiklikler, bütçe açıklarında ani iniş-çıkışlar ve/veya mali alandaki yasal düzenlemelerde ani değişimlerin olması gibi durumlar piyasa güveninin aksamasında yol açabilir. Böylesi bir durumda yatırımlar azalabilir ve ekonomik durgunluk ortaya çıkabilir. Bu sebeple, mali hukuk alanında, makroekonomik ekonomik istikrarın desteklenmesine yardımcı olacak olan tutarlı ve öngörülebilir bir yasal çerçeve ile yatırımcı güveni ve vergi geliri artışı sağlanabilir.

Finansal güven ile devletin vergi gelirleri arasındaki muhtemel ilişkinin daha detaylı incelenmesi durumu, kamu mali yönetimi ve vergilemeyle ilgili politikaların yanı sıra devletin yasal ve mali hukuk alanındaki politikalarına ve bunların oluşturulma ve uygulanma biçimlerine dair önemli ipuçları ve politika çıkarımları sağlamaktadır. Hukuki politikalar, yatırımcıların ve piyasaların güvenliğini ve ekonomik performansı desteklemeli ve de istikrarlı ve olabildiğince öngörülebilir olmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. VERGİNİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Vergiler, geçmişten bugüne kadar devletin finansman kaynağını oluşturmuştur. Ekonomik göstergelerin yönlendirilmesinde araç olarak kullanılan vergiler, makroekonomik göstergelerde de önem arz etmektedir.

2.1. Vergi Kavramı

Türk Dil Kurumu'na göre vergi, kamu hizmetlerini finansa etmek adına hükümet veya yerel yönetimler tarafından yasalara uygun bir şekilde doğrudan veya dolaylı olarak herkesten toplanan paradır (TDK).

İktisatçılar vergi kavramı konusunda çeşitli tanımlar yapmışlardır. Genel olarak vergi, devletin kamu hizmetlerine harcamak adına topladığı para olarak tanımlanabilir (Turhan, 1998). Nadaroğlu (1996), vergiyi gerçek veya tüzel kişilerden cebri ve karşılıksız olarak kamusal giderleri karşılamak için alınan iktisadi kaynak şeklinde tanımlamıştır. Turhan (1998) ise vergiyi, kamusal ihtiyaçların karşılanabilmesi için zorunlu olarak ve herhangi bir karşılık beklemeden hükümetin ekonomideki kuruluşlara aktarmış olduğu maddi değer şeklinde ifade etmiştir (Turhan, 1998, 21). Bodur'a (2012) göre ise vergi, devletin topluma göstermiş olduğu hizmet karşılığında zorla topladığı paradır. Aynı zamanda vergi, kamu hizmetleri kaynağı, borç veya para tahsilatı olarak da tanımlanabilir (Edizdoğan vd., 2007).

Vergi, devletle toplum arasında bir ilişki ortaya koymaktadır. Sosyal sözleşmecî geleneğe göre, egemen güç olan devletin topluma sunduğu kamu hizmeti karşılığında vergi ödeme yükümlülüğü yaranmaktadır. Dolayısıyla anayasalar oluşturulurken de vergi ödevi konusuna atıfta bulunmaktadır. Örneğin, 1982 Anayasasına göre yasal açıdan vergi kavramı “vergi ödevi” şeklinde yer almıştır. 1982 Anayasası'nda vergi ödevi kavramı “herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi, resim, harç, ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır” (T.C. 1982Anayasası m.73). Bu tanımlara göre vergiyi, devletin ekonomik, politik ve sosyolojik değerleri doğrultusunda gerçekleştirilen kamu hizmetlerini karşılamak adına yine devletin belirlediği yükümlülükler altında toplanan

finansal kaynak şeklinde ifade edebiliriz (Mazlum, 2018). Özetle, yukarıdaki tüm tanımları göz önünde bulundurduğumuzda vergi, kamusal hizmetleri sunmak ve/veya geliştirmek için gerekli olan finansal kaynaktır (Acıbuca, 2023).

2.2. Verginin Özellikleri

Verginin, cebri yapıda olması, para şeklinde ve karşılıksız olarak tahsil edilmesi farklı özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Vergi, zorunlu bir şekilde devlet tarafından kişi ve kurumlardan toplanmaktadır. Kapsamlarına göre vergiler farklı özellikler gösterse de genel olarak belli özellikleri vardır. Adam Smith'in vergileme ilkeleri verginin temel özelliklerini ortaya koymakta yardımcı olmaktadır. Adam Smith'in vergileme ilkeleri; adalet, kesinlik, uygunluk ve iktisadiliktir (Smith, 2006, 350). Söz konusu ilkeleri dikkate aldığımızda verginin özelliklerini bu şekilde sıralayabiliriz (Yıldız, 2011, 5):

- Vergi, kamu harcamalarını finanse etmek adına toplanmaktadır.
- Vergi oranı, kişinin gelirinin girdiği vergi dilimine göre belirlenir
- Karşılıksız ve zorunlu bir şekilde toplanan vergi, kişilerin kazancına göre adaletli bir şekilde alınır.
- Vergi ödemesi ister tüzel isterse de gerçek kişiler için maddi bir sorumluluktur.
- Vergi politikaları dinamik yapıda olup, güncel şartlara göre değişebilmektedir.
- Vergiler kanunen toplanır, kaldırılır veya değiştirilir. Vergi politikalarında herhangi bir keyfi uygulama söz konusu değildir.
- Vergiler sosyoekonomik fonksiyona sahiptir. Bir maliye politikası aracı olarak amaçları gerçekleştirilmede kullanılabilir.

2.3. Verginin Doğuşu ve Gelişimi

Devlet toplumun çıkarlarını gerçekleştirmek için finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Vergi adı altında toplanan bu gelirler kamusal hizmetlerin en önemli kaynaklarından biridir. Zamanla kamusal hizmetlerdeki değişiklikler vergi uygulamalarının da değişmesine neden olmuştur.

Tarihte ilk vergi uygulamalarına Sümerlerde rastlanmaktadır. Askeri harcamalarda kullanılması adına vergi uygulamalarına başlanılmıştır. Zaman geçtikçe vergi gelirleri genel harcamalar için kullanılmış ve çeşitlendirilmiştir. Örneğin, bir kişi hayatını kaybettiği zaman kamu çalışanları kişinin evine giderek maddi veya manevi tüm malları

vergi adı altında tahsil etmiştir (Mazlum, 2018). Orta çağa gelindiğinde ise vergiler devletin geçim kaynağı haline gelmiştir. 16. Yüzyıldan önce vergi sıra dışı durumlarda başvurulmuş bir uygulama iken 16. yy'dan sonra devletin vazgeçilmez unsuru haline dönüşmüştür. Bu dönemde vatandaşların sahip oldukları arazi ve mülklerden de vergi toplanmaktaydı. Sanayi devrimi ile teknolojinin de gelişmesi “kurumlar vergisi” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde sadece vergiyi mali fonksiyonu yönüyle değerlendirmek yeterli değildir. Vergi, fonksiyonel devlet yaklaşımının bir yansıması olarak müdahale aracı şeklinde kullanılabilmektedir (Canbay, 2009, 26).

Vergi, insanlık tarihi kadar eskiye dayalı bir olgudur. Tarihsel olarak incelersek insanlar sürekli olarak vergiyi neden ödemesi gerektiğini, verginin ne işe yaradığını sorgulamışlardır. Başlarda gönüllülük esasına dayalı olan vergiler zamanla devlet tarafından cebir gücüyle tahsil edilen iktisadi değer haline gelmiştir. Vergi, savaşların finansmanı veya mali, iktisadi gibi birçok nedenle alınmaktaydı. Vergi sisteminin adaletli olması toplumu refaha ulaştırırken, adeletsiz bir vergi sistemi ise toplumu felakete götürebilir.

Tarihsel açıdan incelediğimizde adaletsiz toplanan vergiler çeşitli reflekslerle karşılık görmüştür. Toplum keyfi şekilde toplanan vergilere karşı aktif veya pasif dirençler göstermiştir. Pasif dirençler vergiye karşı gönülsüzlük, vergiden kaçınma gibi olumsuz tavırlar iken aktif dirençlerse bizzat otoriteyi yok saymak ve itaatsizliğe getirip çıkarmaktaydı. Başlangıçta bireysel niteliğe sahip aktif direnç daha sonra kitlesel isyana dönüşebilmekteydi. (Doğan ve Coşkun 2022).

2.3.1. Teoride verginin gelişimi

Bu teoriler verginin kimlerden, ne için ve nasıl alınacağına açıklama getiren bilimsel disiplinlerdir. Öneme binaen iktidar ve istifade teorileri öne çıkmaktadır.

18 yy.'da hâkim olan İstifade teorisine göre; devlet ve vatandaşlar arasında karşılıklı fayda söz konusudur. Devlet vatandaşların mal ve can güvenliğini korurken, vatandaşların görevi ise bu hizmete karşılık devlete vergi ödemektir. Burada mal ve can güvenliğinin sağlanmasıyla vergi arasında doğru bir orantı vardır. İktidar teorisine göre; vatandaşın vergi ödemesiyle kamu hizmetinden yararlanması arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Kişiler, kamusal hizmetlerden yararlanmasa bile vergi ödemelidir. Ancak

ödenen vergi her bir kişinin iktisadi gücüne uygun olmalıdır. Bu teoriye göre devlet vatandaşlara vergi koyma gücüne sahiptir. Kişilerin ise devlete karşı vergi ödevleri söz konusudur (Şen ve Sağbaş, 2015).

2.3.2. Uygulamada verginin gelişimi

Vergi, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Henüz devlet kavramı bile yokken insanlar kabile, aşiret reislerine gönüllü yardım ve bağışlar yapmaktaydı. Verginin temelinde her ne kadar gönüllülüğe dayanan ilişki varsa da zamanla devletin siyasal güç haline gelmesiyle söz konusu durum değişmiştir. Zamanla topluluk haline gelen insanlar kamusal hizmetlerin gerçekleşmesi için kendilerini vergi ödemekle yükümlü tutmuşlardır. Önceleri rica, hediye, yardım şeklinde ödenen vergi sonra daha geleneksel yükümlülük halini almıştır. Gönüllü ve geleneksel yükümlükler ise zamanla yetersiz kalınca vergi zorunlu bir kamu görevi halini almıştır (Yolal, 2017).

2.3.3. Çağlar itibariyle verginin gelişimi

İlkçağda ne toplumun vergi ödemek ne de devletin vergi toplamak gibi bir alışkanlığı yoktu. Vergiler genelde ayni (mal ve hizmet olarak ödenen) nitelikteydi. Daha çok savaş dönemlerinde vergi alınır ve halkın tepkisine yol açmaması için alınan vergi dini vecibe olarak kabul edilmekteydi. Mısır ve Babil gibi mutlakiyetçi doğu yönetimlerinde devletin giderleri sarayın giderlerinden ibaretti ve söz konusu giderler firavun veya kralın mülkünden karşılanıyordu. Böylece devlet giderleri de oldukça azdı. Ancak zamanla savaşlar, tapınak ve piramit gibi alanlara ödenen giderler artmış ve firavun/krallar gelir elde etmek için halktan yardım istemiştir. Tarihi belgeler incelendiğinde Mısır piramitlerinin inşaatlarında halkın önceden gönüllü çalıştığı daha sonra ise firavunun emriyle bu çalışmalarının zorunlu hale getirildiği görülmektedir. Orta çağın ilk yarsında da vergiler ilkçağdaki gibi ayni olarak alınmaktaydı. Roma imparatorluğunun yıkılmasıyla feodalite devri başlamış ve giderler Kralın kendi mülkünden ödenmekteydi. Savaş dönemlerinde ise ordu masrafları feodal beyleri tarafından karşılanmaktaydı. Bu dönemde devletin gelirleri arasında para cezaları, şehir kapılarında alınan gümrük gelirleri de yer almıştır. Orta çağın ikinci yarsında devletin giderleri arttığı için düzenli bir vergileme tek yol olmaktaydı. Genelde vergi yükü şehirlilerin sırtındaydı. Modern vergilendirme sistemi ise orta çağın sonlarında ortaya çıkmıştır. İmparatorlukların zayıflaması sonucu feodal beyler imparatorluklara ait gelirleri ele geçirmiş ve 13. yy. itibariyle düzenli olarak vergi alınmıştır. Yeniçağın ekonomik sistemi paraya dayandığı

için orta çağdan belirgin şekilde ayrılmaktadır. Yeni ağda imparatorluklarla feodal beyler, feodal beylerle halkın ilişkisi anayasal zemine oturtulmuştur. Kralın zenginliğinin halkın refahına bağlı olduğu dūřuncesi hakimdir ki iktisatta bu dūřuncenin merkantilizmle sıkı bir ilişkisi sōz konusudur (Yolal, 2017).

2.4. Verginin Amaçları

Verginin amaçları mali ve mali olmayan amaçlar olmak űzere ikiye ayrılmaktadır.

2.4.1. Mali amaçlar

Toplumun kamusal ihtiyaçlarını karřılamak amacıyla kurulan ve bir kamu műessesesi olan devlet, çeřitli anayasal gōrevleri yerine getirmek, kamusal mal ve hizmetleri űretmek, hatta demokrasinin iřleyiřini saėlamak için yeterince gelire sahip olmalıdır. Kamu finansman sistemi, űlkenin farklı gelir kaynaklarından oluřan bűtűnű ifade etmektedir. Uygulamada “gelir sistemi” olarak da adlandırılmaktadır. Sōz konusu finansman sistemi mevcut űlkenin milli űzelliklerine, iktisadi ve sosyal yapısına uygun şekilde doėmakta ve geliřmektedir. Kamu gelirleri devletin veya diėer kamu kuruluřlarının giderlerini finanse etmek amacıyla hűkűmranlık gűcűne dayanarak elde edilen ekonomik deėerlerdir (Eker, 2005).

Gűnűműzde devletin kamu giderlerini finanse etmede bařvurduėu en űnemli kaynaklardan biri vergilerdir. Zamanla kamu gelirlerinin yapısı, bileřimine dair iktisadi ve mali anlayıřlar, verginin gerçek mahiyetini açıklayan teoriler deėiřikliklere uėrsa da “Kamusal mal ve hizmetlerin finansmanını saėlamak” şeklinde ifade edilen mali amaç hala verginin en űnemli amaıdır. Bu amaç verginin ilk ve en eski amaı olmakla beraber rasyonel bir vergi sisteminin kurulmasında űzerinde űnemle durulması gereken konu olmaktadır. Kamusal harcamaları finanse etmek için sadece gelir elde etmek mali amaın gerçekleřmesi için tek bařını yeterli deėildir. Ařaėıda belirtilen řartlara uyum saėlamakla mali nitelikteki rasyonel bir vergilendirme gerçekleřtirilebilir (řen ve Saėbař, 2015):

- Toplum arasında vergi yűkűnűn adaletli bir şekilde daėıtılması, subjektif fedakārlıėın minimum seviyede tutulması mali amaçlı rasyonel bir vergilemenin en űnemli řartıdır. Vergi, műkellefler arasında olabildiėince adil daėıtılmalıdır ki bu da yatay ve dikey adaletin saėlanmasıyla műmkűn olmaktadır.

- Verginin tarh ve tahsil giderlerinin düşük düzeyde tutulması gerekir. Buna vergi hasılatının elde edilmesinde katılan objektif veya reel vergi yükünü asgari düzeyde tutma yani vergi tarh ve tahsilatını ucuza mal etme ilkesi denilmektedir.
- Vergileme sistemi piyasa mekanizmasını aksatmamalı ve rekabet bakımından tarafsız olmalıdır. Toplumun yatırım, tasarruf, tüketim kararlarını ve işgücü arzını değiştirmemelidir.
- Verginin gelir elastikliği dışında verginin esnekliği de önemli olmaktadır. Vergi sistemi milli gelirdeki değişikliklere otomatik bir şekilde uyum sağlamalıdır.
- Vergiler piyasa etkinliğini bozmamalı, olumsuz etkilerle milli hasılanın azalmasına neden olmamalıdır.

Özetle, mali amaç; kamusal harcamaları finanse etmek için herkesten mali gücüne uygun bir şekilde, rekabet eşitsizliği yaratmadan, piyasa mekanizmasına zarar vermeden, vergi tarh ve tahsil arasındaki farkı düşük tutarak, milli gelirdeki değişikliklere paralellik arz eden ve makroekonomik kavramlarla uyumlu olan bir vergi geliri sağlar. Ekonomide vergi gelirleri kamusal harcamaları karşılayabiliyorsa mali amaç gerçekleştirilmiş demektir. Belirli bir dönemde tahsil edilmiş vergi gelirlerinin kamusal harcamalara oranı bize o döneme ilişkin bilgi verecektir. Eğer söz konusu oran %1'e ne kadar yakınsa demek ki mali amaç bir o kadar gerçekleştirilmiştir (Kaya, 2018, 43).

2.4.2. Mali olmayan amaçlar

Verginin mali olmayan amaçlarının gelişimi ekonomik düşüncenin değişmesiyle gerçekleşmiştir. 1940'lardan itibaren Keynes'in söylemleri ekonomik, sosyal ve mali hayatta iyice kendini hissettirmiş ve böylece vergiler, sadece kamusal harcamaları finanse eden gelir türü olmaktan ziyade, ekonomik ve sosyal hayata yön vermenin aracı halini almıştır. Mali olmayan amaçlar başta makroekonomik istikrarsızlıklarla mücadele olmak üzere, kaynakların etkin dağılımı, ekonomik büyüme ve kalkınma, adil servet dağılımı, çevrenin korunması ve kamu sağlığı, nüfusun kontrolü, otarşinin (devletin ekonomik açıdan dışa bağlı olmadan kendi ihtiyaçlarını giderebilmesi) sağlanması gibi ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel yelpazeyi içermektedir.

1800'lü yıllarda Adolph Wagner devletin vergiyi çeşitli sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirmek için kullanması gerektiğini ileri sürmüştü. Ancak verginin mali olmayan amaçlarının ortaya çıkmasında "New Deal Plan" dönüm noktası olmuştur. Söz konusu plan 1933 yılında ABD başkanı D. Roosevelt Franklin tarafından 1929 Buhranından

çıkabilmek adına uygulanmıştır. Keynes'in fikirlerinin temel alındığı bu planda devletin ekonomiye müdahalesi öngörülmekteydi. Müdahalenin iki ayağından birini devletin yatırım projelerine girişmesi oluştururken diğerini ise Amerikan vatandaşlarının alım gücünün kamu harcamaları yoluyla artırılması oluşturmaktaydı. Büyük ölçüde başarılı olan plan daha sonra Almanya, İngiltere ve Japonya gibi ülkeler tarafından da uygulanmıştır. Keynes'e göre verginin mali ve sosyal amaçları dışında ekonomik amaçları olduğuna dikkat çekmiş ve tarafsız vergi anlayışı yerini müdahaleci devlet anlayışına bırakmıştır. Böylece tarafsız vergi taraflı vergiye dönüştürülmüştür. Klasikler vergileri sadece kamusal harcamalarının finanse yolu olarak görürken, modern maliyeciler aynı zamanda vergilerin ekonomik dalgalanmaların minimize edilmesinde kullanılması gerektiğini savunmuştur. Modern maliyecilere göre ekonomik ve sosyal hayat müdahale etmenin etkin yolu vergilerdir. Günümüzde modern devlet sistemlerini dikkate alırsak, vergilerin mali olmayan amaçlarını ekonomik, sosyal ve diğer amaçlar başlıkları altında toplayabiliriz (Şen ve Sağbaş, 2015).

2.4.2.1. Ekonomik amaçlar

Devlet kalkınma, büyüme, ekonomik istikrar vb. gibi amaçlarını gerçekleştirebilmesi için maliye politikası araçlarından vergiye ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, çeşitli ekonomik faaliyet alanlarında uygulanan vergi istisnaları, bazı mükelleflere tanınan vergi muafiyetleri, gelişmesi ve korunması istenen alanlarda yatırım projelerinin nispi karlılığını artıran vergi teşvikleri ekonomik amaçlara yönelik vergi uygulamalarındandır. Kısaca, ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi verginin mali olmayan amaçlarındandır (Şen ve Kaya, 2015).

2.4.3. Sosyal amaçlar

Bir ülkede sosyal devlet anlayışı hakimse o ülkede verginin sosyal fonksiyonu da büyük önem taşımaktadır. Gelir seviyesi orta ve düşük olan kişilerden düşük, gelir seviyesi yüksek olan kişilerden daha fazla vergi alınması verginin sosyal fonksiyonun bir gereğidir. Dolayısıyla, gelir dağılımında adaleti sağlamak için vergi oldukça önemli bir araçtır. Örneğin, devlet vergilerden elde ettiği gelirleri düşük gelir gruplarına transfer edebilir. Ayrıca, asgari geçim indirimi, artan oranlılık vb. gibi uygulamalar da sosyal amaçlara yönelik vergi uygulamalarıdır (Beşel, 2015).

2.4.3.1. Diğer amaçlar

Devlet toplum sağlığını olumsuz etkileyen maddelere karşı caydırıcı politikalar uygulayabilmektedir. Söz konusu toplumu koruma amacı güden bu politikalar arasında şüphesiz maliye politikaları ve bu kapsamda vergiler büyük bir öneme sahiptir. Örneğin, tütün ve alkol gibi zararlı bir malın tüketiminde uygulanan özel tüketim vergisi, küresel ısınmaya neden olan karbon salınımını azaltmak için kullanılan motorlu taşıtlar vergisi bahsi geçen uygulamalar arasındadır. Diğer taraftan, bazı malların yurt içi üretiminin desteklenmesi, nüfus politikalarının desteklenmesi, uluslararası siyasi ve ticari ilişkilerin düzenlenmesi, bölgesel kalkınma planları, ahlaki ve sosyal tehlikelerin önlenmesi gibi amaçlara yönelik vergi uygulamaları da bulunmaktadır. Günümüzde dünyanın en önemli problemlerinden biri çevresel sorunların yarattığı negatif dışsallıklardır ki bu durum tüm ülkelerin ortak mücadele alanı haline gelmiştir. Hem insanlığın geleceğini hem de biyolojik çeşitliliği korumada vergiler etkin ve verimli araçlar olmaktadır (Şen ve Sağbaşı, 2015).

2.5. OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Vergi Yüğü

Devlet gelir, harcamalar ve servet üzerinden cebren ve karşılıksız olarak vergi almaktadır. Vergi sisteminin sağlıklı şekilde çalışması, anlaşılır olması, yeterli ve kalifiye elemana sahip olması, toplum arasında adil dağılması vergi için önemli unsurlardır. Gerçekten de sürekli değışikliklerin, istisna ve muafiyetlerin olduğu, dil ve içerik bakımından karmaşık, cezaların caydırıcı olmadığı bir sistem mükelleflerin güvenini sarsıp vergi ödemelerini olumsuz yönde etkiler. Bu tür sorunları ortadan kaldırmaya çalışırken devlet aynı zamanda mükelleflerde vergi bilincinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Yalnız verginin gerekliliğini anlayan toplumda vergi bilinci oluşabilmektedir. Vergi bilincinin yeterince olmadığı toplumlarda yüksek vergi oranları mükelleflerin vergiden kaçmasına neden olmaktadır. Vergi gelirleri ve vergi bilinci arasında pozitif ilişki vardır. Türkiye’de gelir ve kurumlar vergisinin toplanması konusunda bazı zorluklar olduğu bilinmektedir. Gelir vergisinin önemli bir kısmı ücretlilerden stopaj yoluyla alınmaktadır. Buna rağmen karlar ise daha düşük vergilendirilmektedir. Ücretler stopaj yoluyla vergilendirildiğı için mükelleflerin vergiden kaçması zordur. Buna karşılık sermaye gelirlilerinin vergiden kaçması daha kolaydır (Eğilmez, 2004).

Vergiler dolaylı ve dolaysız olmakla ikiye ayrılmaktadır. Dolaysız vergilere gelir ve servet üzerinden alınan vergileri örnek olarak gösterebiliriz. Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Katma Değer Vergisi (KDV) ise dolaylı vergiler arasındadır. Burada doğrudan vergilerin artan oranlı olduğu ve dolayısıyla mükelleflerin gelirine uygun şekilde alındığı için daha adil olduğunu söyleyebiliriz. Oysaki geliri düşük olan da yüksek olan da zorunlu ihtiyaç maddelerini tüketmekte ve aynı oranda vergiyi ödemektedir. İşte bu durum vergi dağılımında adaletsizliğe getirmektedir. Bu nedenle bir ülkede verginin dağılımının adil olup olmadığının göstergesi olarak vergi yükü içerisinde dolaylı ve dolaysız vergilerin oranı dikkate alınmalıdır. Örneğin, OECD ülkelerinin birçoğunda gelir vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, kurumlar vergisi gibi doğrudan alınan vergilerin oranı, KDV, ÖTV gibi dolaylı vergilere kıyasla daha fazladır. GOÜ’de dolaylı vergilerin oranı daha fazladır bu nedenle bu ülkelerde vergi yükünün dağılımı adil değildir. Refah seviyesinin yüksek, mutlu ve huzurlu bir ülke olma konusunda Türkiye’nin, vergi bilincinin yerleşmiş olduğu, adil çalışan vergi sistemine sahip, kayıt dışı ekonominin daha makul düzeylerde tutulduğu gelişmiş OECD ülkeleri ile kıyasta reform niteliğinde adımlar atması gerekmektedir (Acıbuca, 2023).

Vergi yükü, bir ülkede ödenen toplam vergi miktarının GSYH’ye oranıdır. İktisadi kaynakların ortaklaşa yatırım ve tüketim harcamalarına tahsis edilen bölümü olan vergi yükü, gelir dağılımı, ekonomik istikrar ve büyüme gibi makroekonomik hedeflerin belirlenmesi açısından da önemlidir. (Şen ve Sağbaş, 2015).

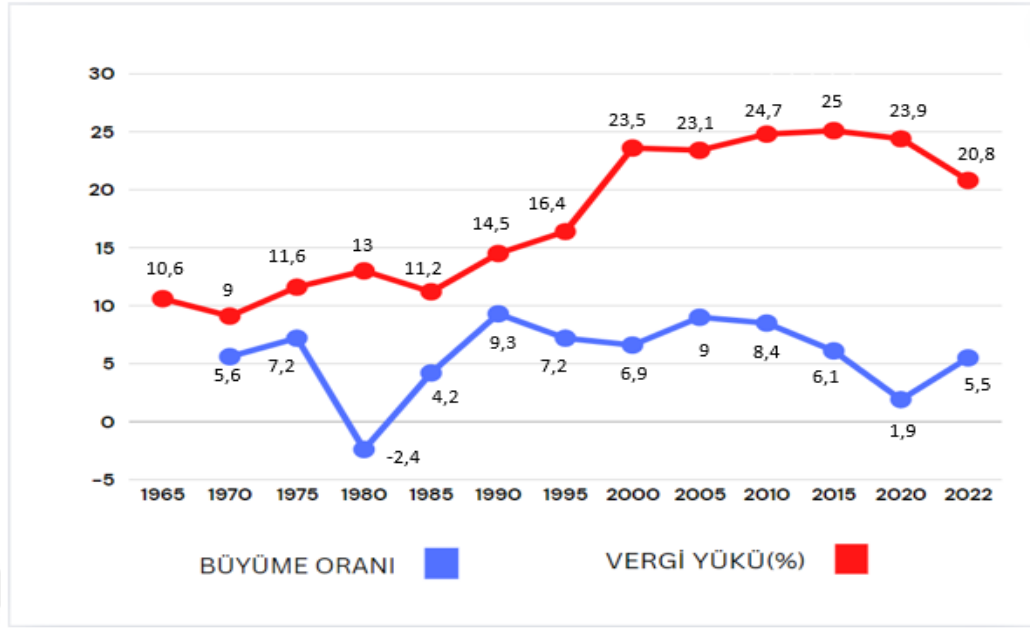
Vergi oranı vergi yükünü etkileyen en önemli faktörlerdendir. Yüksek vergi oranları, yeni veya ek vergilerin uygulamaya konulması mükelleflerde psikolojik baskı yaratmakta ve vergiden kaçınma ve kaçırılmalara neden olabilmektedir. Aynı zamanda yüksek vergi oranları girişimcilerin yatırım kararlarını da etkilemekte sermaye yatırımlarının azalmasına getirip çıkarmaktadır.

Vergi yükünün adaletli dağılımı açısından söz konusu ülkede dolaylı ve dolaysız vergilerin karşılaştırılması gerekir. Dolaysız vergiler artan oranlı vergi tarifeleri, indirim gibi uygulamalara sahiptir. Vergi adaletinin sağlamada bu vergiler daha etkilidir. Dolaylı vergilerde ise durum farklıdır. Çünkü dolaylı verginin düşük gelirli mükellefin bütçesinde tuttuğu payla yüksek gelirli bir mükellefin bütçesinde tuttuğu pay farklıdır (Armağan, 2007, 239).

2.5.1. Türkiye’de vergi yükü

Şekil 2.1’de Türkiye’nin 1965-2023 yılları arasındaki vergi yükü ve ekonomik büyüme oranı gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere 1965 yılından günümüze kadar bazı iniş-çıkışlar olsa da vergi yükü zaman içerisinde artış göstermiştir. 1965 yılında toplam vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki oranı (Vergi Yükü) %10,6 iken, 1970 yılında söz konusu oran %9.1’e kadar düşmüştür. Ancak bu tarihten sonra 1985 yılı hariç oran sürekli artış göstermektedir. 1985 yılı sonrasında vergi yükünün artmasının en önemli sebeplerinden biri Katma Değer Vergisi’nin (KDV) yürürlüğe girmesi olmuştur. Özellikle 1995-2000 yılları arasında vergi yükü %16,4’ten %23,6’ya ulaşmıştır. Söz konusu yıllar arasında yaşanan kamu açıkları, borç yükü, istikrarsız ekonomik yapı aynı zamanda Özel İletişim Vergisi’nin (ÖİV) alınmaya başlaması vergi yükündeki hızlı artışın en belirgin nedenlerindendir. Bu dönemde yüksek enflasyon, sosyal güvenlik gibi büyüyen sorunların çözülmemesi, kamusal borçların yine borçla ödenmesi, özelleştirmelerden beklenen etkinin elde edilememesi vergi yükünün artmasına getirmiştir. 2000 yılı sonrası vergi yükünün artmasının diğer bir nedeni de Özel Tüketim Vergisi’nin (ÖTV) tahsil edilmeye başlaması olmuştur (Çağdaş, 2020).

Grafik 1’de 1990 yılı itibariyle bazı çıkış yılları hariç ekonomik büyüme oranı düşmektedir. Yani Türkiye 1990 yılında %9,3 oranında büyürken, sonraki senelerde bu oranı yakalayamamış ve 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020 ve 2022 yılları için sırayla % 7,2 – 6,9 – 9,0 – 8,4 – 6,1 – 1,9 – 5,5 büyümüştür. Vergi gelirleri açısından ise durum farklıdır. Yıllar içerisinde aynı dönem için ekonomik büyüme düşüş gösterirken vergi yükü ise artış göstermektedir.

Şekil 2.1: Türkiye’de 1965-2022 Yılları Arası Vergi Yükü ve Büyüme Oranı (OECD, *GDP and spending - Real GDP forecast - OECD Data*)

2.5.2. OECD ülkelerinde vergi yükü

Türkiye ile kıyaslandığında OECD ülkelerinin vergi yapısı gerek bazı vergi türleri gerekse de vergi türlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı açısından farklılık gösterse de genel olarak benzer doğrultudadır (DPT, 2014, 4). Tablo 3, 1965-2022 yılları arasında OECD ülkelerinde toplam vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payını göstermektedir. 1965 yılında OECD ülkelerinin vergi yükü ortalama %24,9’dur. Fransa, Avusturya, İsveç, Norveç, Finlandiya, Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Kanada, İzlanda ortalamanın üstünde yer almaktadır. Bu sıralamada Fransa en fazla vergi yüküne sahip ülkedir (%33,7). İtalya, İrlanda, ABD, Yeni Zelanda, Japonya, Avustralya, Yunanistan, İsviçre, İspanya, Portekiz, Türkiye ise ortalamanın altında kalan ülkelerdir. Bu ülkelerden en düşük vergi yüküne sahip ülke ise %10,6 oranla Türkiye’dir.

2000 yılında OECD ülkelerinin toplam vergi yükü ortalaması %32,9 olmaktadır. Söz konusu ortalamanın altında ve üstünde bulunan ülkeler 1965 yılındaki ülkeler ile neredeyse aynıdır. Finlandiya, Norveç, İsveç, Danimarka, Belçika, Fransa, Avusturya, Almanya, Slovenya, Lüksemburg, Hollanda, Macaristan, İtalya, İsrail, Kanada, İzlanda ortalamanın üzerinde olan ülkelerdir. 2000 yılında İsveç %50 oranla en fazla vergi

yüküne sahip ülkedir. OECD ortalamasının altında kalan ülkeler ise Slovakya, İspanya, Yunanistan, Çekya, Yeni Zelanda, Polonya, Birleşik Krallık, Portekiz, Estonya, Litvanya, İrlanda, Avustralya, ABD, İsviçre, Letonya, Güney Kore, Türkiye, Meksika, Japonya ve Şili'dir. En düşük vergi yüküne sahip ülke %11,5 ile Meksika'dır. Türkiye'de ise 1965 yılına oranla vergi yükü iki kattan daha fazla artış göstermiş ve %23,5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.1: OECD Ülkeleri Toplam Vergi Yüğü (1965-2022) (OECD, *Tax - Tax revenue - OECD Data*)

Ülke	Yıl	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2022
	Avustralya	20,6	21,1	25,3	26,2	27,7	28,1	28,2	30,4	29,8	25,2	27,8	28,4	..
	Avusturya	33,5	33,6	36,3	38,6	40,4	39,3	41,3	42,3	41,01	40,96	43,1	42,1	43,1
	Belçika	30,8	33,4	38,9	40,7	43,7	41,4	42,8	43,9	43,4	42,9	44,1	42,3	42,4
	Kanada	25	29,9	31,1	30,3	31,6	35,1	34,6	34,7	32,7	31	32,8	34,7	33,2
	Şili	..	..	..	..	..	16,8	18,2	18,7	20,8	19,7	20,5	19,3	23,9
	Kolombiya	..	..	..	..	..	11,4	16	15,7	18,3	18,1	19,9	18,8	19,7
	Kosta Rika	..	..	..	..	..	22,4	18,9	21,1	21,8	22,1	23	22,6	25,5
	Çekya	..	..	..	..	..	..	34,5	32,3	34,2	32,2	33,1	34,7	34
	Danimarka	29,1	36,8	37,1	41,5	44	44,4	46,5	46,9	48	44,8	46	47,3	41,9
	Estonya	..	..	..	..	..	..	35	31,1	29,8	33,2	33,3	33,3	32,8
	Finlandiya	30	31,2	36,1	35,3	39,2	42,9	44,5	45,8	42	40,6	43,5	41,9	43
	Fransa	33,7	33,6	35	39,5	42	41,2	42,5	43,4	43	42,1	45,3	45,4	46,1
	Almanya	31,7	31,6	34,3	36,5	36,1	34,8	36,3	36,4	34,4	35,5	37,3	37,9	39,3
	Yunanistan	17,1	19,2	18,7	20,8	24,6	25,2	28,3	33,4	31,9	32,3	36,6	38,9	41
	Macaristan	..	..	..	..	..	..	40,8	38,5	36,4	36,8	38,7	36	33,2
	İzlanda	25,7	27	29,5	29,2	27,8	30,5	30,7	35,9	39,3	32,2	35,1	36,4	34,9
	İrlanda	24,5	27,6	27,9	30,1	33,6	32,4	31,8	30,8	30	27,7	23,1	19,7	20,9
	İsrail	..	..	..	..	..	..	34	34,1	32,8	30,2	31,1	29,7	33
	İtalya	24,6	24,8	24,4	28,6	32,4	36,3	38,5	40,5	39,1	41,7	43	42,6	43
	Japonya	17,3	18,6	19,8	24	25,9	27,7	25,4	25,3	25,8	26,2	30,2	33	..
	Güney Kore	..	..	14,8	16,8	15,6	18,6	18,8	20,9	21,7	22,4	23,7	27,8	32
	Letonya	..	..	..	..	..	..	29,7	29,1	27,8	28,5	29,8	30,9	30,2
	Litvanya	..	..	..	..	..	..	27,7	30,8	29,2	28,3	28,9	31,2	31,9
	Lüksemburg	27,3	23,3	32,5	35,4	39,1	34,7	36	37	37,4	35,7	34,8	38,3	38,6
	Meksika	..	..	..	14,2	14,9	12,1	10,1	11,5	11,4	12,8	15,9	17,7	16,9
	Hollanda	30,5	33	37,7	39,8	39,3	39,7	37,3	36,9	35	35,7	37	40	38
	Yeni Zelanda	24,5	26,5	30	31,7	31,2	36,2	35,6	32,5	36,1	30,3	31,5	33,7	33,8
	Norveç	29,5	34,3	38,8	41,9	41,9	40,3	39,4	41,6	42,4	41,6	38,2	38,7	44,3
	Polonya	..	..	..	..	..	..	36,6	32,9	33	31,6	32,5	35,6	35,2
	Portekiz	15,7	17,6	18,9	21,9	24,1	26,5	29,2	30,9	30,9	30,4	34,4	35,2	36,4
	Slovakya	..	..	..	..	..	..	39,5	33,6	31,3	27,9	32,5	34,8	34,8
	Slovenya	..	..	..	..	..	..	39,1	37,7	39,2	37,8	37,3	37,2	37,4
	İspanya	14,3	15,5	17,9	21,9	26,8	31,5	31,3	33	35,2	31,3	33,8	36,8	37,5
	İsveç	30,9	35,2	38,4	43,1	44,2	48,8	45,1	50	47,3	42,9	42,6	42,4	41,3
	İsviçre	16	17,6	21,8	22,6	23,1	23,2	25	27	26	25,8	27	28	27,2
	Türkiye	10,6	9	11,6	13	11,2	14,5	16,4	23,5	23,1	24,7	25	23,9	20,8
	Birleşik Krallık	30,1	35	34,2	33,4	35,1	32,9	29,3	32,6	32,5	32	31,9	32,8	35,3
	ABD	23,6	25,8	24,7	25,6	24,7	26	26,6	28,3	26,1	23,4	26,2	25,7	27,7

OECD Ort.	24,9	26,7	28,6	30,1	31,5	30,9	32,1	32,9	32,6	31,5	32,9	33,6	34
-----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	----

2022 yılına bakıldığında OECD ülkelerinin vergi yükü ortalaması %34 olmaktadır. Ortalamanın üstünde kalan ülkeler Birleşik Krallık, İsveç, İspanya, Slovenya, Slovakya, Portekiz, Polonya, Norveç, Hollanda, Lüksemburg, İtalya, İzlanda, Yunanistan, Almanya, Fransa, Finlandiya, Danimarka, Belçika, Avusturya olmaktadır. Çekya %34 olmakla OECD ortalamasıyla aynı değerdedir. 2022 yılı için en yüksek vergi yüküne sahip ülke %46,1 Fransa olmaktadır. OECD ortalamasının altında kalan ülkeler ise Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Estonya, Macaristan, İrlanda, İsrail, Güney Kore, Letonya, Litvanya, Meksika, Yeni Zelanda, İsviçre, Türkiye ve ABD'dir. En düşük vergi yüküne sahip ülke %16,9 oranıyla Meksika'dır. Türkiye'nin 2022 yılında vergi yükü ise %20,8 olmaktadır.

Genel olarak 1965-2022 yılları içerisinde vergi yükünün artış gösterdiğini, 1965 yılında %24.9 olan OECD ortalamasının 2022 yılı için %34 düzeyine çıktığını görebiliriz. Söz konusu dönemlerin tamamında Türkiye ortalamasının OECD ortalamasından her zaman düşük olduğu da göze çarpmaktadır (OECD, 2024a).

2.6. Vergi Gelirlerinin Ekonomik Etkileri

Vergi politikalarıyla sayesinde ekonominin durumu değiştirilebilmektedir. Vergi politikası, mal ve hizmete olan talebi değiştirebilmektedir ki bu durum sonucunda ekonomi de doğrudan etkilenmektedir. Ancak bu Keynesyen etki geçici olmaktadır. Söz konusu durum birkaç sene sürmekte sonrasında ise ekonomi tekrardan temel sürdürülebilir düzeyine dönmektedir. Yapılan vergi indirimleri sayesinde vergi sonrası gelir artmaktadır. Geliri artan bireyler genellikle daha fazla mal ve hizmet alırlar. Firmalar ise artan talep karşısında üretimi artırmaktadır. Vergi politikası firmalarda nakit akışını veya yatırım teşviklerini de değiştirebilmektedir. Böylece yatırım mallarına olan talep de değiştirilmektedir.

Dolaylı etkilere baktığımız zaman, vergi politikaları talep üzerindeki etkileri dengeleyebilmekte ve tamamlayabilmektedir. Örneğin, vergi indirimi söz konusu olduğunda bir bireyin artan harcaması diğer bireyin geliri haline gelmektedir ki bu da harcamaları artırmaktadır. Aynı şekilde artan talep firmaların yeni işgücü almasına getirip çıkarmakta böylece üretim de artmaktadır.

Literatürde vergilerin ekonomik etkilerinin analizi genellikle vergi indirimleri üzerinde odaklanmaktadır. Bu süreç arz yönlü iktisat politikası olarak isimlendirilmiş olup, Laffer Eğrisi ile açıklanmaktadır. Küresel kriz zamanında vergi teşvikleri sayesinde işsizlik oranlarının daha da yüksek rakamlara çıkması önlenmiştir. Emek arzı bir üretim fonksiyonudur. Vergilerin emek arzı üzerindeki etkisinde üstünde ilk durulan vergilerdir. Emek üzerinden alınan vergilerde artış olursa, emek gelirinde bir düşüş olacaktır. Söz konusu durum, çalışanların boş zaman tercihlerini negatif etkileyerek daha fazla çalışmalarını gerektirmektedir. Aynı zamanda kişilerin tasarruf ve tüketimini de azaltmakta ve kişilerin artan vergilerini ödeme yolunu seçmelerine neden olmaktadır. Bu olgu gelir etkisi olarak isimlendirilmiştir. Vergilerin artması sebebiyle çalışanlar daha az vergi ödemek için daha az çalışmaktadır. Boş zamanların maliyetinin düşmesine bağlı olarak işgücü arzı daralmakta ve ortaya ikame etkisi çıkmaktadır. Gelir etkisi düşük gelir grubundaki kişiler için önemli olurken, ikame etkisi yüksek gelir grubundaki kişiler için önem kazanmaktadır (Durak, 2022).

2.6.1. Vergilerin yatırım ve tasarruflara etkisi

Tasarruf etme kararı sadece bu kararı alan kişileri değil gelecek nesilleri de etkiler. Bu nedenle ekonomik büyümenin en önemli değişkenlerinden olan tasarrufların hangi faktörlerce belirlendiği önemli olmaktadır. Bireysel bir şekilde yapılan tasarruflar üzerinde vergi sisteminin etkisi iki basamaklı olmaktadır. İlk olarak gelir vergilendirilir. Tasarruf kararı ise ikinci aşamada alınır. İlk aşamada gelirin vergilendirilmesinde vergi oranı ne kadar yüksek olursa tasarruf edilebilecek miktar o kadar azalmaktadır. İkinci aşamada bireyler eğer tasarruf edebileceklere gelire sahiplerse kendilerine en fazla getirisi olan kararı alacaklardır.

Bazı ekonomistler vergilerin yeniden dağıtım fonksiyonunu savunmaktadır. Onlara göre gelişmemiş ülkelerin gelişebilmesi için yeterince kaynak vardır ancak bu kaynaklar ekonomik büyüme doğrultusunda etkin bir şekilde kullanılmamaktadır. Bu duruma sebep olarak; kar oranları, yanlış tüketim ve tasarruf kararları, faiz, boş zaman gibi bozukluklar gösterilmektedir. Bu tarz sorunlar ekonomide kaynakların optimal dağılımını bozarak gelişmemiş ülkelerde büyüme oranlarını düşürmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme amacı doğrultusunda vergiler vasıtasıyla kaynakların yeniden dağılımı sağlanmalıdır (Atılğan, 2004, 95).

GÜ'de yapılan tasarruflar olağan gelir olarak vergilendirilir. Eğer tasarrufların getirisi düşükse, tasarruf edilen miktar da azalmaktadır. Ulusal tasarruf oranlarının ulusal yatırımları finanse etmek adına yeterli olmaması ekonomik büyümeyi de olumsuz etkilemektedir. (Ulusoy ve Karabulut, 2002, 104).

Eğer yatırım geliri üzerinden ödenecek vergi oranı yüksekse, söz konusu yatırımın vergi öncesi getiri oranı da yüksek olmalıdır. Bu nedenle yatırımcılar, yatırımlarını vergi sonrası getiri oranlarını dikkate alarak yapmaktadır. Çünkü vergi, yatırımların getiri oranını düşürmektedir. Vergiler çoğaldıkça yatırımların da vergi sonrası getirisi düşmekte ve bu durum yatırımlar üzerinde caydırıcı etki oluşturmaktadır. Azalan yatırımlar büyümeyi de olumsuz etkilemektedir (Atılğan, 2004, 127).

Mal ve hizmetlerden alınan dolaylı vergilerle ile gelir üzerinden alınan vergilerin özel tasarruflar üzerindeki etkilerinde ortaya çıkan farklılığına tasarrufların faiz esnekliğinin büyüklüğü ve işareti etki yapmaktadır. Eğer tasarrufların faiz esnekliği işareti pozitif olursa, tasarruf gelirini de içeren gelir vergisi mal ve hizmetlere uygulanan dolaylı bir vergiye kıyasla tasarrufları daha fazla azaltacaktır. Mal ve hizmetler üzerinden alınan dolaylı bir vergi uygulaması ise tasarruf gelirini de vergilendiren gelir vergisine kıyasla ise tasarrufları artırıcı yönde değişiklik yapacaktır.

Dolaylı vergiler, reel yatırımların getirisini direk bir şekilde düşürmez. Fakat kazancını tüketim yoluyla harcayanların ek yatırımdan eline geçecek olan reel kazancı düşürür. Gelir vergileri ise reel yatırımların sağladığı getiriye doğrudan azaltması ile iş kurmak isteyenleri veya yatırımlarını artırmak isteyenleri destekler nitelikte olmamaktadır.

Gelir üzerinden alınan vergiler, tüketim üzerinden alınan vergilere kıyasla tasarrufları daha ağır vergilere tabi tutmaktadır. Çünkü gelir üzerinden alınan vergiler çoğu zaman tasarruf edilmiş geliri veya tasarruflardan elde edilen geliri de vergi kapsamına alır. Ancak bu durumun aksine, tüketimden alınan vergiler tasarrufları vergilendirme kapsamına almaz. Bazı durumlarda gelir vergileri tasarruflara çeşitli imtiyaz ve ayrıcalıklar tanıyabilmektedir. Kısacası dolaysız vergilerin düşürölüp dolaylı vergilerin artırılması daha alt düzeyde olsa da tasarrufları olumlu yönde etkileyebilir. Ancak söz konusu durum aynı zamanda toplu etki ederek tüketim eğilimini de düşüreceği için gayri safi milli hasıla düşecektir. Tüketim eğilimi düşük yüksek gelire sahip olanlar ise vergiden kaçacaktır. Bu tarz kişilerin servetleri hiç harcanmayıp bir sonraki nesillere miras adı altında aktarılacaktır (Arslan, 2011, 88).

2.6.2. Vergilerin tüketime etkisi

Vergilerin tüketim üzerinde olan etkileri 2 durumda ortaya çıkmaktadır. Birincisi dolaysız vergiler söz konusu olursa gerçekleşir. Dolaysız vergiler kişilerin kullanılabilir gelirini azaltır. Söz konusu durum yüksek gelir sahiplerinin tasarruf rakamlarını düşürürken, düşük gelir gruplarının tüketimlerinin düşmesine neden olur. İkinci durum ise dolaylı vergiler mevzu bahisse gerçekleşir. Bu vergiler mal ve hizmetler üzerinden alınmaktadır. Dolayısıyla dolaylı vergilerin oranlarının değişmesi mal ve hizmetlere olan talebi değiştirmektedir. Dolaylı vergi oranları yüksek olduğunda mal ve hizmetlere olan talepte düşüşler olur. Dolaylı vergi oranları düşük olduğunda ise söz konusu mal ve hizmetlere olan talep de artar. Herhangi bir verginin tüketimi sınırlayıcı etkisini ölçmek için, vergiyi ödemekle mükellef olan gelir gruplarına ne kadar yüklenildiğinin, gelir gruplarının marjinal tüketim eğrilerinin bilinmesi gerekmektedir. (Marjinal Tüketim Eğilimi, bir tüketicinin net gelirinde oluşan artışın harcamalarına ne ölçüde etki ettiğini gösteren parametredir). Marjinal tüketim eğilimi ne kadar büyükse verginin etki ettiği tüketim kazancının da azaltıcı etkisi o miktarda büyük olur (Atılğan, 2004).

Farklı gelir gruplarının tüketim eğilimlerinin hangi unsurlarla ilişkili olduğu konusunda üç teori söz konusudur. Bu teoriler Keynes'e göre cari mutlak gelir, Duesenberry'e göre nispi gelir, Friedman'a göre sürekli gelir teorileridir (Karabulut vd., 2009):

- **Mutlak gelir teorisi:** Bu teoriye göre ortalama ve marjinal tüketim eğilimleri gelir artınca azalmaktadır. Yani kişinin geliri arttıkça tüketim için ayırdığı oran da küçülür. Böylece yüksek gelirli kişiler gelirlerinin daha düşük kısmını tüketim için ayırmaktadır. Bu zaman yüksek gelirli kişiler üzerindeki “tasarrufların azaltıcı etkisi” düşük gelirli kişilere yüklenenden daha yüksek olur.
- **Nispi gelir teorisi:** Bu teoriye göre kişilerin cari geliri ve tüketimi arasında normal olarak oransal bir ilişki vardır. Bireyler gelir durumuna, faiz haddine, gelirlerinin çoğalma hızına göre gelir ve tüketim arasında bir denge ilişkisi kurarlar.
- **Sürekli gelir teorisi:** Teori gelir ve tüketim arasında oransal bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Fakat bu teoriye göre söz konusu ilişki tüketicilerin yaşı, sağlık durumu, eğitimi vb gibi faktörlere bağlı olarak belirli bir süre için geçerlidir. Bu ilişki gelir düzeyi değiştikçe değişmemektedir.

Burada nispi ve sürekli gelir teorilerinin toplum için daha geçerli olduğunu vurgulamamız gerekir. Çünkü tüketim ve gelir ilişkisi mutlak gelir düzeyinden bağımsızdır. Bu nedenle yüksek gelirli kişiler üzerine olan vergilerin tasarrufları daha fazla azaltacağını söyleyemeyiz (Karabulut vd., 2009, 151).

2.6.3. Vergilerin emek arzına etkisi

Eğer kişiler çalışma sürelerini kendileri belirleyebilseydi vergi sonrasında kendileri için en uygun çalışma süresini seçerler. Bu seçimler ise ülke genelinde işgücü arzını değiştirirdi. Burada yeni çalışma dengesi verginin iki farklı etkisinin sonucunu ortaya koyar. Şöyle ki vergi sonrası geliri azalan kişinin boş zaman geçirmeye olan talebi de azalır. Böylece gelir etkisi emek arzını pozitif şekilde etkiler. Gelir etkisi, yalnızca emek kazançlarında değil tüm vergilerde etkisini gösterir. Emek gelirine eklenen güçlü ikame etkisi yaratan vergiler ise emek arzını azaltıcı sonuç ortaya koyacaktır. Dolayısıyla harcamalardan alınan vergilere kıyasla gelir üzerinden alınan vergiler emek arzını daha fazla azaltacaktır. Emek gelirinde bir azalış olması emek üzerinden alınan vergilerin artması demektir. Böylece çalışanlar daha az boş zaman talep ederek daha çok çalışır ve tasarruf/tüketimlerini azaltarak vergileri ödemeyi amaçlarlar. Bu durum gelir etkisi olarak adlandırılmaktadır. Bunun karşısında ise ikame etkisi vardır. Çalışanlar daha az vergi ödemek için daha az çalışır böylece işgücü arzı daraltılır. Söz konusu etkiler gelir gruplarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Genellikle yüksek gelir grupları için ikame etkisi söz konusu olurken, düşük gelir grupları için gelir etkisi söz konusudur (Durak, 2022, 31).

2.6.4. Vergilerin finansal piyasalara etkisi

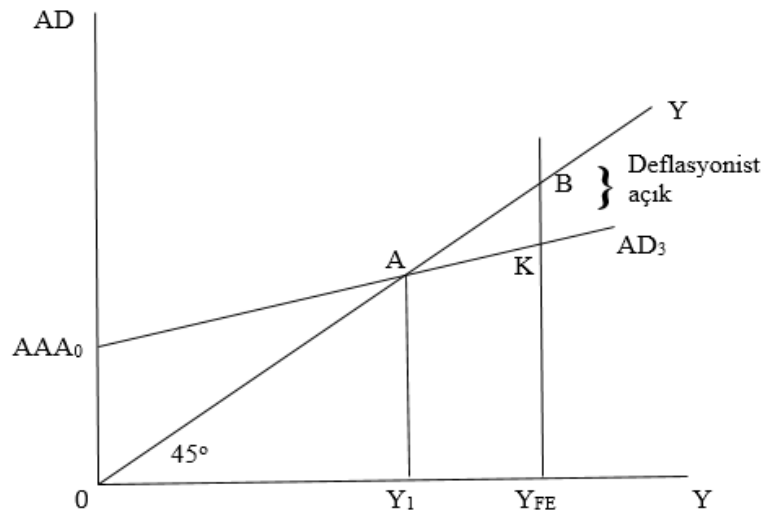
Gelişmekte olan ekonomilerde yetersiz olan tasarruflar büyüme üzerinde etkili olan bölümlere veya yatırımlara gidememekte, para ve sermaye piyasalarını olumsuz etkilemektedir. Finansal sektörde vergilerde artış olması tasarrufların da vergi alanına dahil olması anlamına gelmektedir. Bu durumda finansal piyasadan fon kaçışları artacak, kişiler tasarruflarını piyasalarda değerlendirmekten ziyade gayrimenkul, altın, döviz gibi kaynaklara yatıracaktır. Finansal piyasaların fon büyüklüğü düşecek ve fonksiyonel özelliği değerini kaybedecektir. Söz konusu süreç para piyasasında fon arzını daraltır ve faiz oranlarının yükselmesine sebep olur. Bu süreç büyüme üzerinde olumsuz etki oluşturur ve devletin borçlanma maliyetini de artırır (Durkaya ve Ceylan, 2006, 81).

2.6.5. Vergilerin deflasyonist ve enflasyonist etkileri

Deflasyonist açık, bir ekonomide mal ve hizmetlere olan talebin ekonomik üretim kapasitesinin altında olması zamanı ortaya çıkar. Bu durumda ekonomik faaliyetle yavaşlar ve sonuç olarak istihdam düşer. Enflasyonist açık ise talep fazlalığı zamanı ortaya çıkar. Enflasyonist açığı kapatmak için daraltıcı maliye politikası, deflasyonist açığı kapatmak için ise genişletici maliye politikası uygulanmalıdır.

2.6.5.1. Deflasyonist açık ve maliye politikası

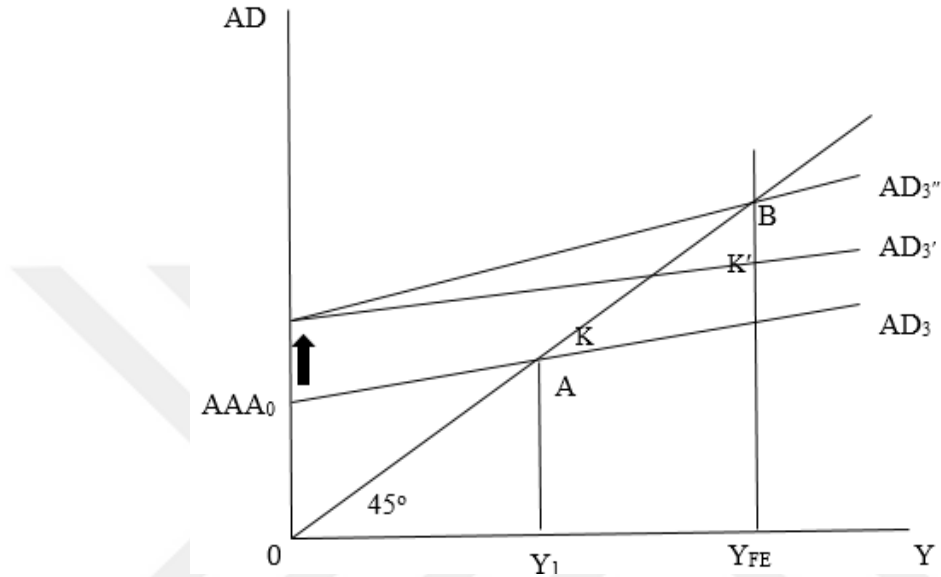
Ekonomide eksik istihdam milli gelir denge seviyesi hâkim olduğu zaman deflasyonist açığın kapanarak tam istihdam milli gelir seviyesine ulaşabilmesi için genişletici maliye politikaları uygulanabilir (Bocutoğlu, 2004) .

Şekil 2.3: Deflasyonist Açık (Bocutoğlu, E. (2004). Makro İktisat. 3. Baskı. Trabzon: Derya Kitabevi)

Şekil 2.3'te ekonomi Y_1 eksik istihdam milli gelir seviyesinde dengede olmaktadır. Şekilden de anlaşılacağı üzere BK kadar deflasyonist açık söz konusudur. $Y_1 Y_{FE}$ kadar reel üretim ve gelir kaybı, işsizlik, eksik sermaye kapasitesi kullanımı vardır. Herhangi bir enflasyon baskısı yoktur. Çünkü ekonomi reel alanda dengededir. Eğer toplam talep BK deflasyonist açığı kadar artırılabilirse tam istihdam milli gelir seviyesine ulaşılır. Böylece gelir ve reel üretim kaybı, işsizlik, eksik kapasite kullanımı gibi sorunlar da

      . Vergi oranları d       zaman, daha az vergi ödeyen kişilerin kullanılabilir geliri, tüketimi artar ve böylece toplam talep de artmış olur. Yani vergi oranlarının d      mesi toplam talep doğrusunun eğimini arttırır. Toplam talebin artması karşısında deflasyonist açık tamamen kapatılır. Toplam talep doğrusunda bahsedilen kayma   ekil 2.4'te gösterilmiştir (Bocutoğlu, 2004):

Şekil 2.4: Deflasyonist Açık ve Maliye Politikası (Bocutoğlu, E. (2004). *Makro İktisat*. 3. Baskı. Trabzon: Derya Kitabevi.)

Y_1 eksik istihdam milli gelir denge seviyesinde toplam talep AD_3 , transfer ödemeleri ve kamu harcamalarındaki artış sonrasında paralel olarak yukarı kaymış ve AD_3' konumuna gelmiştir. Vergi oranlarının d      mesi sonucunda dikey eksen üzerindeki noktası sabit kalarak eğimi artan toplam talep doğrusu AD_3'' konumuna gelmiştir. Sonuç olarak toplam talep doğrusu AD_3 konumunda olduğu zaman BK kadar bir deflasyonist açık vardı. Toplam talep doğrusu AD_3' konumuna geldiğinde deflasyonist açık BK' düşmüştür. Toplam talep doğrusu AD_3'' konumunda geldiğinde ise deflasyonist açık tamamen kapanmış böylece ekonomi tam istihdam milli gelir seviyesine ulaşmıştır (Durak, 2022: 36).

2.6.5.2. Enflasyonist açık ve maliye politikası

Enflasyonist açık zamanı daraltıcı maliye politikasının uygulanması doğru olacaktır.

Şekil 2.6: Enflasyonist Açık ve Maliye Politikası (Durak, F.G. (2022). *Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki* (1967-2020). Yüksek Lisans Tezi. Erzurum. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.)

Maliye politikası uygulanmadan önce toplam talep doğrusu AD_3 , transfer ödemeleri ve kamu harcamalarının düşürülmesi sonucunda AD_3' konumuna paralel olarak kaymıştır. Vergi oranlarının yükselmesi karşısında ise toplam talep doğrusu dikey eksen üzerinde sabit kalarak eğim kaybetmiş ve AD_3'' konumuna gelmiştir. Böylece BK enflasyonist açığı tamamen kapatılmış ve tam istihdam milli gelir denge seviyesine ulaşılmıştır (Durak, 2022: 38).

2.7. Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki

Vergileme ekonomik büyüme için iki önemli fonksiyonu yerine getirmektedir. Birincisi, vergiler özel tüketim artışını durdurmakla yatırımlar için gereken kaynak havuzunun büyümesine yardımcı olurlar. İkinci olarak vergiler, kaynakları özel sektörden devlete aktarabilmektedir. Devlete ait gelirin giderden daha fazla olması durumunda, yatırımları finanse edecek kaynaklarda artış yaranacaktır. Böylece devlet tarafından yapılacak yatırımlar, ekonomik büyümenin patikasının kamu tarafından alınmış kararlara bağlı olmasını sağlayacaktır (Demirhan, 2019: 55).

Vergi gelirlerinin ekonomik büyümede aldığı rol iktisatçılar açısından hep ilgi çeken konulardan biri olmuştur. Klasik iktisatçılara göre piyasa yeni bir denge noktasına ulaşma gücüne sahiptir bu nedenle devletin iktisadi hayata müdahalesi gereksiz olmaktadır. Merkantilistler ise devletin ekonomik hayata müdahale etmesi gerektiği tezini savunmuşlardır. Buna karşı, klasik iktisatçılara göre piyasada birer “Görünmez El” vardır. Ve piyasa dışarıdan müdahale olmaksızın kendi kendine verimli bir noktaya erişebilmektedir. Klasiklerin denge konumu olarak tanımladığı bu duruma herhangi bir maliye politikası kanalıyla müdahale edilmesi dengenin bozulmasını kaçınılmaz kılacaktır. Klasiklere göre maliye politikaları denk bütçenin varlığı, kamusal harcamaların minimum düzeyde tutulması ve sadece dolaylı vergilerden ibaret olmalıdır.

Ancak 1929 yılında yaşanan büyük kriz Klasik teorinin popülerliğini kaybetmesine neden olmuştur. Say Yasası olarak ifade edilen “*Her arz kendi talebini yaratır*” kavramı ile oluşan tam istihdamın olağan bir durum olmadığı ortaya çıkmış ve işsizlik gibi önemli

bir olgunun piyasa mekanizmasının işleyişine bırakılmaması gerektiğine dair inançlar kazanılmıştır.

Keynesyen görüşlerin ortaya çıkması sayesinde maliye politikaları aracılığıyla devletin ekonomiye müdahale etmesine başlanmıştır. Keynesyen görüşü savunanlara göre ekonomi doğası gereği istikrarsızdır ve kendi argümanlarıyla tam istihdam seviyesine gelemmez. Toplam talep eksikliğinden kaynaklanan işsizlik sorunu devlet tarafından uygulanacak maliye politikaları vasıtasıyla çözülmelidir. Ayrıca Keynesyen görüş klasiklerin savunduğu kamu harcamalarının minimum düzeyde tutulması gerektiği görüşünü de kabul etmemektedir. Keynesyen görüşe göre kamu harcamaları durgunluk döneminde artırılmalıdır. Böylece ekonomik hareketlilik hızlanacaktır. Enflasyon döneminde ise kamu harcamaları düşürülmeli ve sınırlandırıcı maliye politikaları uygulanmalıdır. Bu görüş, bütçe açıklarının toplam talep ve fiyatlar genel seviyesini etkileyeceğini kabul etse de dışlama etkisi sorununu gidermek için maliye politikalarıyla birlikte ona uygun para politikalarının uygulanması gerektiğini savunmaktadır (Gür, 2014: 47).

Milton Friedman Monetarist görüşünde Keynesyen görüşü eleştirmiştir. Monetaristler “para her şeydir” sloganıyla para politikalarının önemine vurgu yapmıştır. Monetaristlere göre ekonomi doğası gereği istikrarlıdır, maliye politikalarının ise iktisadi dalgalanma dönemlerinde çıktı düzeyini ve istihdamı etkileme gücü zayıftır. Söz konusu görüşü savunanlara göre, maliye politikalarının uygulanması sonucunda çıktı düzeyi ve istihdamda olumsuz etkiler olacağından kamu harcamaları en aza indirilmeli ve denk bütçe yapılmalıdır. Woodford (2001), Cochrane (1998), Sargent ve Wallace (1981), Leeper (1991) para ve maliye politikaları arasındaki ayırımın Monetaristlerin savındaki kadar kesin olmadığını savunmaktadır. Yeni klasikler ekonomideki dalgalanmaların sebebinin önceden iyi bir şekilde belirlenmeyen maliye ve para politikalarından kaynaklandığını, klasikçiler tarafından da belirtilen karar vericilerin ekonomik hayata müdahalesinin gereksiz olduğunu savunmaktadır. Kamu harcamalarının artması, yatırım ve özel tüketim harcamalarının düşmesine neden olacağından (dışlama etkisi), kamu harcamalarındaki artış toplam talebi dolayısıyla çıktıyı değiştirmeyecek ve istihdam düzeyinde bir değişiklik olmayacaktır. Kara vericilerin davranışlarındaki rasyonellik neticesinde ilan edilen politikaların başarısız olacağını vurgulayan Rasyonel Beklentiler

teorisine göre, maliye politikaları uzun dönemde çıktı ve istihdam üzerinde negatif etki yaratacaktır (Demirhan, 2019: 57).

Yeni Keynesyen görüşe göre, ekonomide her zaman eksik rekabet vardır. Bu nedenle piyasada ücret ve fiyatların yapışkanlık göstermesi sebebiyle ekonomi kendi başına dengeye gelemmez. Devlet kamu harcamaları yoluyla ekonomiye müdahale etmelidir. Arz yönlü iktisatçılar vergi indiriminin yatırımları, üretimi ve toplam talebi teşvik edeceğini açıklamıştır. Dolayısıyla vergi oranlarında ortaya çıkan indirim vergi gelirlerini azaltmayacak aksine artıracaktır (Durak, 2022).

Caas ve Koopmans (1965) maliye politikasındaki değişikliklerin GSYİH'nin denge düzeyini etkileyeceğini ancak bunun da kalıcı olmayacağını belirtmiştir. Romer (1986) içsel büyüme teorisi çerçevesinde durumu ele alarak vergi politikaları ve kamu harcamalarının uzun dönemde büyüme üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. (İçsel büyüme teorisine göre, ekonomik politikaların bir sonucu olarak ülkeler arasındaki büyüme oranı değişiklik gösterebilir. Söz konusu politikalar teknolojik gelişmeler, sermaye birikimi, beşerî sermaye birikimi gibi alanları ilgilendirmektedir). Sonuç olarak sermaye birikimini engelleyecek her bir vergi politikası büyüme oranını da düşürecektir. Uygulanacak vergilerin türü büyüme konusunda önemli belirleyicilerden biridir. Örneğin tüketim vergileri kişilerin tüketim tercihlerinde herhangi bir bozulma yaratmayacağından sermaye birikimi ve dolayısıyla da büyümü bu durumdan etkilenmeyecektir (Widmalm, 2001).

Devletin ekonomiye müdahale araçlarının başında maliye politikaları gelmektedir. Maliye politikaları adil gelir dağılımı, fiyat istikrarı, büyüme, tam istihdam gibi amaçları gerçekleştirmeye yönelik gelir ve harcama politikalarından meydana gelmektedir. Literatürde genellikle ekonomik olayların mali olayları, mali olayların da ekonomik olayları etkilediği kabul edilmiştir. Buna rağmen GOÜ'nin uyguladığı maliye politikalarının istikrarı sağlayıp sağlayamadığı konusunda bir fikir birliğine varılmamıştır (Demirhan, 2019).

Sonuç olarak, GOÜ GÜ'nin deneyimlerini kendi politikalarında uyguladıkları için vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin niteliği belirsizdir. Solow (1956), büyüme teorileri çerçevesinde vergi politikalarının büyümedeki etkisini araştırmış ve

ekonomik büyümenin vergi politikalarından etkilenmediği bulgusuna ulaşmıştır. Bunun aksine Romer (1986), içsel büyüme modeli çerçevesinde vergi gelirleri ve kamu harcamalarının büyüme üzerinde uzun dönemde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır (Gür, 2014, 49).

2.7.1. Vergilerin milli gelire etkisi

Vergi gelirleri üzerinde devletin etkisini ve söz konusu değişikliklerin milli geliri nasıl etkileyeceğini tüketim fonksiyonu aracılığıyla inceleyebiliriz. Basitlik açısından kamu harcamalarının sabit tutulmuştur (Erdem vd., 2011);

$$C=C_0+cY_d$$

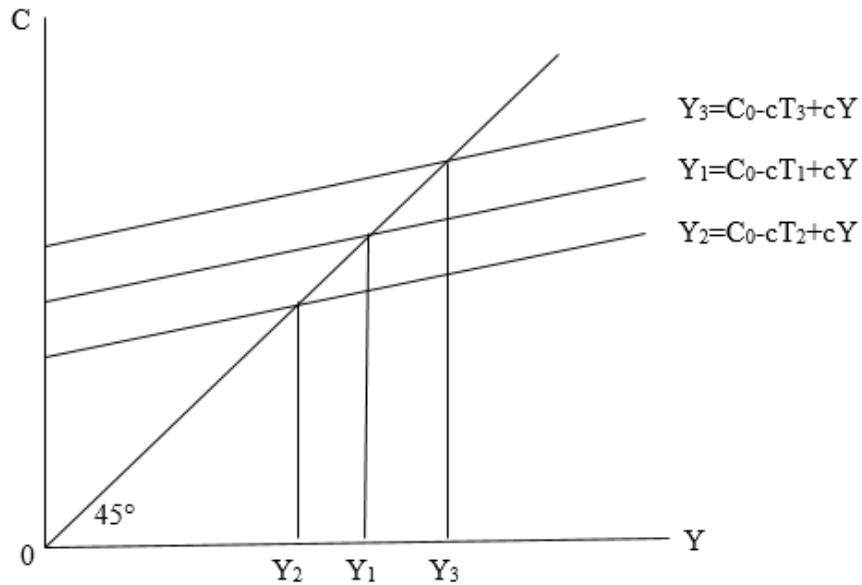
$$Y_d=Y-T$$

$$C=C_0+c(Y-T)$$

$$C=C_0+cY-cT$$

$$C= C_0-cT+cY$$

Burada, C- Tüketim, C_0 - Otonom Tüketim, c- Marjinal Tüketim Eğilimi, Y_d - Harcanabilir Gelir, Y- Gelir, T- Vergi olmaktadır. Bu fonksiyona göre T – yani vergi gelirlerinin değişmesine bağlı olarak C- Tüketim de değişecektir. Vergiler azaldığı takdirde artan tüketim talebi artıracak milli gelirde de artış yaşanacaktır (Erdem vd, 2011).

Şekil 2.2: Vergilerin Milli Gelir Üzerindeki Etkisi (Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2011). Kamu Maliyesi. 9. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.)

Şekil 2.2’den anlaşılabacağı üzere vergilerde artış olduğu zaman toplam talep ve milli gelir düzeyi azalacaktır. Vergilerdeki düşüş ise toplam talebi ve milli geliri artıracaktır. Vergiler, T1’den T2’ye çıktığı zaman milli gelir Y1’den Y2’ye düşmektedir. Vergiler, T1’den T3’e indiğinde ise milli gelir seviyesi Y1’den Y3’e çıkmaktadır (Erdem vd., 2011: 187).

2.7.2. Arz yönlü iktisat ve vergi yaklaşımı

1970’li yılların sonlarına doğru Keynesyen iktisadi doktrine alternatif olarak Arz yönlü iktisat doğmuştur. Vergi indirimleri ve indirimler sayesinde ekonomide yaşanan arz yönlü güçlülük Arz yönlü iktisadın sunduğu politikaydı. Bu teori arz yönlü vergi veya maliye politikası olarak da bilinmektedir. Çünkü teori temelde sorunların giderilmesi için uygulanan vergi indirimlerine dayanmaktadır (Güngör, 2005, 24).

Arz yönlü iktisat, talep yönlü iktisada bir tepki olarak doğmuş ve iktisadi hayatta yaşanan sorunların arz kaynaklığından ileri geldiğini vurgulamaktaydı. Bu teoriyi savunanlara göre ekonomideki sorunların sebebi üretimin talep karşısında yetersiz düzeyde olmasıdır. Teorinin “Say Kanunu’nu kabul etmesinin nedeni de budur. Jean Bapriste Say tarafından ileri sürülen bu kanuna göre “her arz kendi talebini yaratmaktadır”. Yani ekonomide üretilen her mal satılacaktır. Her arz üretime katılmış faktörler için gelir ve aynı zamanda diğer mallar için de talep yaratmaktadır. Say’a göre iyi devletler üretimin artması için çabalar ve teşvikler yapar. Kötü devletler ise üretimi teşvik etmenin aksine tüketimi teşvik edici amaçlar barındırır (Cowen, 1982).

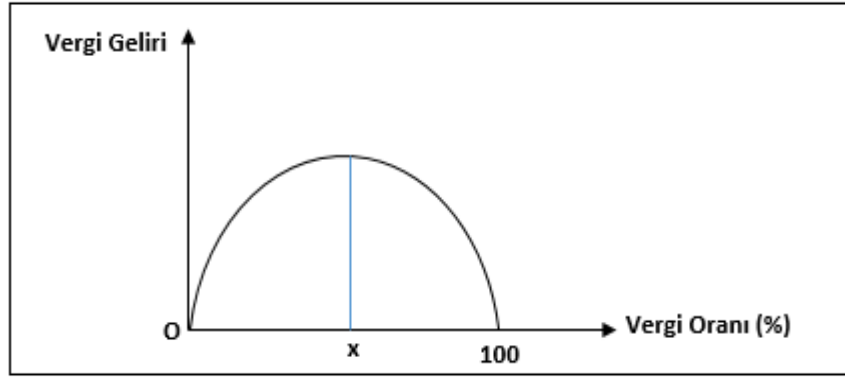
Artur Laffer Arz yönlü iktisadı “klasik ekolün modern tarzda ifadesi” olarak açıklamıştır. Laffer’e göre Arz yönlü iktisat temel olarak teşviklere dayanmakta olup, teşviklerde yaşanan değişiklik insan davranışlarını da etkilemektedir. Örneğin, bir birey diğerlerine göre daha cazip bir aktivite içinde bulunursa başka kişilere de durum cazip gelecek ve bu aktiviteye ilgi duymaya başlayacaktır. Tabii ki söz konusu durumun tersi de mümkündür. Devletin ekonomi üzerinde yapacağı kapsamlı değişiklikler örneğin; hükümet harcamaları, vergi, dolaysız kontroller bireyleri teşvik eder ve davranışlarını

değiştirmelerine olanak sağlar. Micheal Evans’a göre ise Arz yönlü İktisat “ekonominin üretim kapasitesini etkileyen unsurların incelendiği iktisat dalıdır” (Savaş, 1997, 956).

2.7.3. Laffer eğrisi

Arz yönlü iktisadın temel politik aracını vergi oranları oluşturmaktadır. Vergi oranlarının önemli bir politik araç olduğunun ortaya çıkmasında Avustralyalı iktisatçı Colin Clark’ın rolü büyüktür. Clark yapmış olduğu ekonometrik araştırması son ucunda vergi yükünün %25’in üzerinde olduğunu tespit etmiş ve yüksek enflasyonun nedenini vergi oranlarındaki yüksekliğe bağlamıştır. Ona göre yüksek oranlar tasarruf ve çalışmayı azaltmakta ve dolayısıyla da üretimin ve arzın daralmasına neden olmaktadır. Ancak Clark’ın bu görüşü o zamanki ekonomik politikalara yansımamıştır. Yalnız 1975 yılında Laffer, Roberts ve Wanniski’nin araştırmaları sayesinde Clark’ın görüşü tekrardan güncel hale getirilmiştir. Bu görüş sonradan Laffer Eğrisi adını almış ve iktisat politikalarının temelinde önemli role sahip olmuştur (Demirhan, 2019, 61).

Amerikalı ekonomist Artur Laffer, vergi oranlarının yükseltilmesi halinde mükelleflerin vergiden kaçınacaklarını dile getirmiştir. Örneğın, mükellefler daha az çalışarak, gelir veya mal varlıklarını beyan etmeyerek vergiden kaçına bilirler. Şekil X, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi göstermekte ve Laffer eğrisi adlandırılmaktadır. Şekilden de anlaşılabacağı üzere vergi oranlarının yükselmesi bir yere kadar vergi gelirlerini artırabilmektedir. Belli bir noktadan sonraki artış bireylerin vergi ödemekten kaçınmasına dolayısıyla da devletin vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Vergi oranları 0 olduğu zaman bireyler herhangi bir vergi ödemeyecekleri için vergi gelirleri de 0 olacaktır. Vergi oranları %100 olduğu zaman ise bireyler tüm gelirini vergiyi ödemek için kullanacağından çalışma istekleri ortadan kalkacak ve yine vergi gelirleri 0 olacaktır. Şekilde x noktası vergi oranlarının en yüksek olduğu noktadır. Bu noktaya kadar vergi oranındaki yükselmeler vergi gelirlerini de artıracak fakat bu noktadan sonraki vergi oranı yükselişleri vergi gelirlerinin azalmasına sebebiyet getirebilecektir (Karabulut, 2009).

Şekil 2.7: Laffer Eğrisi (Karabulut, K., Çomaklı, Ş., Başar, S., Doğruyol, C. (2009). *Kamu Maliyesi*. 2. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.)

Marjinal vergilerdeki yapılan değişiklikler bireylerin veya kurumların bugünkü ve gelecekteki tüketim eğilimlerinde değişikliklere neden olmaktadır. Marjinal vergi oranının düşmesi sonucunda bireylerin çalışma istekleri ve tasarrufları da artacaktır. Bireyler kazanımlarını ya tüketim içinde bulunduracak ya da tasarruf edecektir. Marjinal vergi oranının artması ise bireylerin tüketimini azaltacak ve onları tasarruf yapmaya yönlendirecektir (Güngör, 2005: 27).

Sonuç olarak, vergi oranları GSYİH'yı etkilemektedir. Vergi oranları 0 olursa toplam üretim belli bir seviyede olacaktır. Vergi oranlarında bir miktar artış toplam piyasa üretiminin de artmasına getirecektir. Çünkü, devlet topladığı vergi karşısında aynı zamanda hizmet vermektedir. Söz konusu mal veya hizmet tam kamusal olabileceği gibi yarı kamusal da olabilir. Bu durum özel sektörü pozitif etkileyecek ve dolayısıyla toplam piyasa üretimine olumlu etki edecektir. Böylece GSYİH 'da artış görülecektir. Ancak vergi oranında yüksek düzeyde bir artış toplam piyasa üretiminin de olumsuz etkilenmesine sebep olabilmektedir (Demirhan, 2019, 63).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FİNANSAL HİZMETLER GÜVEN ENDEKSİ VE VERGİ GELİRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1. Ekonomide Güven Faktörü

Güven kavramını sözcük anlamı olarak, korku veya kuşku duymadan, çekinmeden bağlanma ve inanma olarak açıklayabiliriz. Bu duygu, toplumsal ilişkilerin temel taşı oluşturarak önemli bir rezervdir. Güven başka bir tabirle, bir şeyden beklenen niteliğe inanarak ona göre davranmaktır. Güven'i dört farklı şekilde sınıflandırabiliriz (Uslaner, 2003):

- i. Moralistik Güven: İyimser bir dünya görüşüne inanan, onun bir kontrol gücüne sahip olduğunu savunan değerdir.
- ii. Stratejik Güven: Bu güven, insanların nasıl yaşayacakları konusunda beklentilerini yansıtmaktadır.
- iii. Genelleştirilmiş Güven: İnsanların çoğunun ahlaki toplumun bir parçası olduğu algısıdır. Bu güven kendinden farklı insanlara duyulan güvendir.

Ekonomik güveni ise iktisadi birimlerin karşılıklı ilişkilerde herhangi bir zarar görmemeleri adına emin olmaları şeklinde tanımlayabiliriz (Özsağır, 2007). Güven düzeyi yüksek olan ülkeler kişi başına eğitim harcamalarının fazla olduğu, yüksek ekonomik büyümeye sahip, daha iyi çalışan, yüksek küreselleşme seviyesine sahip açık ekonomisi olan, yolsuzlukların az olduğu, daha iyi performansla çalışan hükümetlere sahip, zenginden fakire kaynak aktarımına sahip olan ülkelerdir. Bu nedenle güven konusu ülkeler için çok önemli olmakla birlikte ekonomideki beklentileri de yakından etkilemektedir (Uslaner, 2003).

Güven Endeksleri

Durgunluk ve canlanma dönemlerinde yaşanan sert dalgalanmalar özellikle güven göstergesindeki değişimi anlamak ve tahmin etmek için oldukça önemlidir. Ekonomik veya politik bir şokun etkisini anlamada bu dalgalanmaların faydası büyüktür. Bu tarz sert dalgalanmaların olduğu dönemler tüketici güveninde yüksek oynaklığın da meydana çıktığı zamanlardır. Tüketim düzeyini anlamada özellikle tüketici güvenindeki

salınımların rolü büyüktür. Yüksek güven düzeyine sahip ekonomilerde büyüme eğilimi söz konusu iken, düşük güven düzeyine sahip ekonomilerde tüketiciler gidişattan rahatsız olmakla birlikte aynı zamanda tüketimden de kaçınabilmektedirler. Tüketimden kaçınma eğiliminin tasarruflarda artış yaratması da beklentiler içerisinde. Bu endeksin aralığı 0-200 arası olmaktadır. Eğer güven endeksi 100'den küçük olursa tüketiciler ekonomi konusunda kötümser, 100'den büyük olursa da iyimser olduklarını göstermektedir (Dees ve Brinca, 2013). Ayrıca dipnotta yer alan kaynaklara da bakılabilir. ¹

a) Ekonomik Güven Endeksi

Ekonomik Güven Endeksi (EGE), üretici ve tüketicilerin ekonominin mevcut durumuna yönelik değerlendirme ve beklentilerini yansıtan önemli göstergelerden biridir bu endeks beş adet alt endeksten oluşmaktadır. Bunlar; tüketici güven endeksi, perakende ticaret sektörü güven endeksi, inşaat sektörü güven endeksi, reel kesim güven endeksi ve hizmet sektörü güven endeksidir. EGE'si içerisinde beş endeksin alt sektör kalemleri eşit olarak dağıtılmış olmaktadır. Yani bu beş endeksin değerleri doğrudan EGE'ne uygulanmamaktadır. Her ayın ilk iki haftası veriler derlenerek alt endeksler hesaplanmaktadır. Francis Fukuyama'ya göre maliyetler ve ekonomideki güven düzeyi arasında negatif bir ilişki vardır. Dolayısıyla, ekonomik birimler ortak kural ve amaçlar doğrultusunda hamle yapabilirlerse birbirlerine karşı olan güvenleri artacak bu da finansal iş maliyetlerini düşürecektir. Aksine, güven duyulmayan ilişkilerde her zaman belirli yasal prosedür ve düzenlemelere ihtiyaç olacaktır. Bu durum da iş birliği yapmanın maliyetini artıracaktır (Pamir, 2020).

Üreticilerin, tüketici ve yatırımcıların güveninin kazanılması bir ülkede özellikle enflasyonla mücadelede çok yardımcı olmaktadır. Burada hükümetin döviz kaynaklı bir politika izlemesi yatırımcıların ekonomiye karşı güvenini artıracaktır. Bu tarz durumlarda sürekli para basılması ise ekonominin geleceği açısından çok da parlak fikir değildir. Ekonomik krizlerle mücadelede hükümetin sergilediği kararlılık ve istikrar ayrıca

¹ "How Do Fiscal Policy Decisions Influence Business Confidence? Case Studies from Japan and the USA", Ioana-Laura Țibulcă, Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, Romania

Bu araştırma, mali baskı ve işletme güven endeksleri arasındaki ilişkiyi analiz ederek, vergi politikalarının finans sektöründeki iş duyarlılığını nasıl etkileyebileceğine dair içgörüler sunmaktadır.

uygulanan politikalar ekonomik güveni büyük ölçüde etkileyen faktörler olmaktadır. Hükümetler sorunlara çözebilecek iradeye ve gerekli tedbirleri alabilecek kararlığa sahip olmalıdırlar. İşte buna siyasi kararlılık denmektedir (Özsağır, 2007). Ayrıca dipnotta belirtilen kaynaklara da bakılabilir.²

b) Tüketici Güven Endeksi

Bu endeks, tüketicilerin güven düzeyini ölçmek için düzenlenmekte olup ekonominin durumuna bağlı olarak tüketicilerin tasarruf ve harcama faaliyetleriyle ifade ettikleri iyimserlik derecesini yansıtan bir göstergedir. Türkiye’de ekonomik durumu yorumlamada araştırmacılara önemli bir kaynak teşkil eden Tüketici Güven Endeksi (TGE), 2003 yılından beri aylık veriler olarak yayınlanmaktadır. Bu endeks, Avrupa Birliği tarafından belirlenen ölçütler doğrultusunda yaş ve cinsiyete göre ağırlıklı olarak hazırlanmaktadır. Ekonomik büyümenin yılda dört kez hesaplandığını dikkate alırsak, aylık düzenli bir şekilde hesaplanan TGE’nin ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir. TGE sadece Türkiye’de değil bütün ülkelerde ekonomiyi yakından takip etmede kullanılan bir kılavuz olmaktadır (Kıtkıt, 2022).

Tüketicilerin ekonomi hakkında beklenti ve değerlendirmelerinin öğrenilmesi amacıyla bağımsız ve tarafsız bir şekilde hazırlanan ankete Tüketici Eğilim Ankete denmektedir. Her ayın ilk 15 gününde anket yapılmaktadır. Tüketiciler tarafından verilen pozitif ve negatif cevaplar yüzdelendirilerek, pozitif cevap verenlerin yüzdesi ile negatif cevap verenlerin yüzdesi birbirinden çıkarılmaktadır. Ve bu fark 100 ile toplanmaktadır. Bu sonuçların aritmetik ortalaması alınarak TGE’i oluşturulmaktadır. TGE’i her ayın son haftasının salı günü TUIK tarafından Haber Bülteni ile yatırımcılarla paylaşılmaktadır.

² "Do confidence indicators have an impact on macro-financial indicators? An analysis of the financial service and real sector confidence indexes: evidence from Turkey". Esra N. KILICI, 2020, *European Journal of Government and Economics*

Bu çalışma da, finansal hizmetler ve reel sektör güven endekslerinin endüstriyel üretim, enflasyon ve borsa endeksleri gibi makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini incelenmiştir. Finans sektöründeki güven seviyelerinin daha geniş ekonomik değişkenleri nasıl etkileyebileceğine ve bunun da vergi gelirlerini nasıl etkileyebileceği tartışılmıştır.

Endeks 0-200 arasında bir değer almaktadır. Sonuçlar yüksek olduğu zaman tüketicilerin ekonomiye yönelik güvenlerinin yüksek olduğu, tasarruf etme eğilimlerinde düşüş olacağı ve büyük harcama eğiliminde olacıkları söylenebilmektedir. Düşük değerdeki sonuçlar ise tüketicilerin daha karamsar tutum içerisinde olarak daha fazla tasarruf ederek daha az tkretme eğiliminde olacıkları söylenilir (Pamir, 2020).

TGE, ülkenin ekonomisinin sağlıklı olup olmadığını gösteren önemli bir barometredir. Tüketicilerin ekonomiye karşı güvenlerini, gelecek altı ayda istihdam, gelir, beklentileri göstermektedir. Söz konusu endeks, kişisel amlı durum, genel ekonomi, harcama ve tasarruf eğilimleri üzerinden hesaplanmaktadır.

3.2. Finansal Hizmetler Güven Endeksi

Son zamanlarda yaşanan küresel krizler birçok sektörü etkisi altına almıştır. Söz konusu ekonomik gelişmelere yönelik finans sektörünün, tüketicilerin, reel kesimin tepkisini ölçmek için güven endeksleri giderek önem kazanmıştır. Bu erevede, Finansal Hizmetler Güven Endeksi (FHGE), Finansal Hizmetler Anketi sonuçlarından elde edilen bir göstergedir. Bu anket Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) tarafından yapılmaktadır. Söz konusu endeks, finansal kuruluşların geçmişe yönelik değerlendirmeleri ve geleceğe ilişkin beklentilerini yansıtır ve böylece finansal hizmetler sektöründeki eğilimleri izler.

Finansal Hizmetler Anketi (FHA) kapsamında aylık ve üç aylık olmakla iki ayrı anket formu vardır. Yılda dört kez Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında üç aylık diğer aylarda ise aylık anket uygulanmaktadır. Aylık anket formlarında beş soru bulunurken, üç aylık formlarda 19 soru bulunmaktadır. Aylık anket formları, kuruluşların istihdam, iş durumu hizmetlere olan talep gibi değerlendirme ve beklentilerini içermektedir. Üç aylık anket formları ise bunlara ek olarak faaliyet gelir ve giderleri, rekabet gücüne dair değerlendirmeler, sermaye harcaması, karlılık gibi konulara ilişkin değerlendirme ve beklentileri kapsamaktadır. Endeks, son üç ayda finansal hizmetlere olan talep (ciro), gelecek üç ayda finansal hizmetlere olabilecek talep (ciro), iş durumu vb. gibi sorulara verilen yanıtların bir fonksiyonu olarak hesaplanmaktadır. Sorulara verilen yanıtların ağırlıklı olarak toplulaştırılmış denge değerlerine 100 rakamı da ilave edilmekle endeks değerleri elde edilir. Endeks de aylık ve üç aylık şeklinde yayınlanmakta olup çıkan

sonuçlar “denge” olarak adlandırılmaktadır. Bu denge, ankette ilgili soruya pozitif ve negatif cevap verenlerin yüzdelerinin farkıdır.

Finansal sistemin sağlığı ve gelecekteki performansı açısından FHGE oldukça önemlidir. Söz konusu endeksin yüksek olması finansal hizmetlerin güvenilir olduğunu, ekonominin temelinin sağlam olduğunu göstermektedir. Endeksin düşük olması ise sektörde yaşanabilecek risklere ve zorunluluklara işaret etmektedir.

FHGE’den elde edilen sonuçlar finansal sektördeki güven düzeyini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Yüksek değerler finans sektöründeki yöneticilerin iş durumunu pozitif şekilde değerlendirdiğini gösterir. Değerlerin yüksek olması sektörün güvenli olduğunu ve gelecekteki performansın da başarılı olacağına işaret eder. Düşük değerler ise yöneticilerin iş durumunu olumsuz bir şekilde değerlendirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda geleceğe yönelik beklentilerin de zayıf olduğunu, risklerin ve sorunların kaçınılmaz olduğunu belirtir. Burada trend analizinin de önemi büyüktür. FHGE sonuçları dönemler baz alınarak izlenmelidir. Eğer bu endeks değeri sürekli bir şekilde artıyorsa bu sektörün güvenli olduğunu gösterir. Tam tersine endeks düşük eğilimi gösteriyorsa geleceğe yönelik ciddi önlemler alınması gerektiğini vurgular. Finansal hizmetler sektörü açısından FHGE sonuçları güven düzeyini anlayabilmek açısından önemlidir. Ancak sonuçların tek başına değerlendirilmesi yetersiz kalmaktadır. FHGE sonuçları diğer ekonomik göstergelerle de karşılaştırılmalıdır. Söz konusu sonuçların ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik oranı gibi faktörlerle uyumlu olup olmadığına bakılmalıdır (Dilber vd, 2018). Ayrıca dipnotta belirtilen kaynaklara da bakılabilir.³

3.2.1. Finansal hizmetler güven endeksinin önemi

FHA, finansal hizmet sektöründe yakın geçmiş ve gelecekle ilişkili değerlendirmeleri, eğilimleri, beklenti ve öngörülerini öğrenmek amacıyla uygulanır. Ankette yer alan sorular ve verilen cevaplar istatistiklere dönüştürülerek kamuya açıklanır. Eğer bir ülkede finansal sistem başarılı ise o ülkede ekonomi de refahtır. Yoksulluk azalmış, kalkınma

³ "Financial Services Statistics and Financial Services Confidence Index" Financial Services Statistics And Financial Services Confidence Index Data Governance And Statistics Department Surveys And Indices Division, October 2024

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından yayınlanan bu kaynak, metodolojisi ve verileri de dahil olmak üzere FSCI hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır. FSCI'nin yapısını ve bileşenlerini anlamak, vergi gelirleriyle ilişkisini analiz etmek için çok önemlidir.

artmış demektir. Bu durumun gerçekleşebilmesi için gelir dağılımının da daha adaletli ve dengeli olması gerekmektedir.

FHGE'nin faydalarını bu şekilde sıralayabiliriz:

- Ekonomik İstikrarın İzlenmesi: Finansal sektörün istikrarının değerlendirilmesinde FHGE önemli bir araçtır. FHGE finans kuruluşlarının geleceğe yönelik beklentilerini yansıtır. Böylece ekonomik dalgalanmaları tahmin etmek de kolaylaşır.
- Yatırımcı Güveni: Bu endeks, yatırımcıların piyasaya karşı olan güvenini yansıtmaktadır. Düşük bir FHGE, yatırımcıların daha az yatırım yapma eğiliminde olduğunu gösterir.
- Kredi ve Borç Değerlendirilmesi: FHGE ülkenin finansal sağlığını ölçmek, kredi riskini belirlemek açısından önemlidir. Söz konusu endeks, kredi derecelendirme kuruluşları aynı zamanda finansal analistler tarafından da kullanılmaktadır.
- Politika Oluşturma ve İzleme: Merkez bankaları ve hükümetler FHGE'ni ekonomik politikaların etkisini değerlendirmek amacıyla kullanmaktadır. Böylece politika yapıcılar finansal sektördeki gelişmeleri takip ederek gerektiği zaman müdahalede bulunabilirler.
- Toplumsal Refahın Artırılması: FHGE, finansal sistemin sağlığına yönelik bilgi sağlar. Bu da yoksulluğun azaltılmasına, ekonomik ve dolayısıyla da toplumsal refahın artırılmasına katkıda bulunur.

FHGE her ne kadar finans sektöründeki gelişmeleri takip etmeye, beklentileri öngörmeye yardımcı olsa tek başına yeterli değildir. FHGE'nin diğer ekonomik göstergelerle birlikte kullanılması sağlıklı bilgiler elde etme açısından mühim olmaktadır (Nacar, 2022). Bu kapsamda dipnotta belirtilmiş kaynaklara da bakılabilir. ⁴

⁴ "An Analysis of the Impact of Tax Reforms on Business Confidence: Empirical Evidence from the EU Member States", Mihaela Onofrei, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*

Bu çalışma, vergi reformlarının AB üye ülkelerinde finansal hizmetler de dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde iş güvenini nasıl etkilediğini incelemektedir. Vergi politikaları ve güven seviyeleri arasındaki korelasyon hakkında ampirik kanıtlar sağlamaktadır.

3.3. Ampirik Analiz

3.3.1. Çalışmanın amacı ve kapsamı ve yöntemi

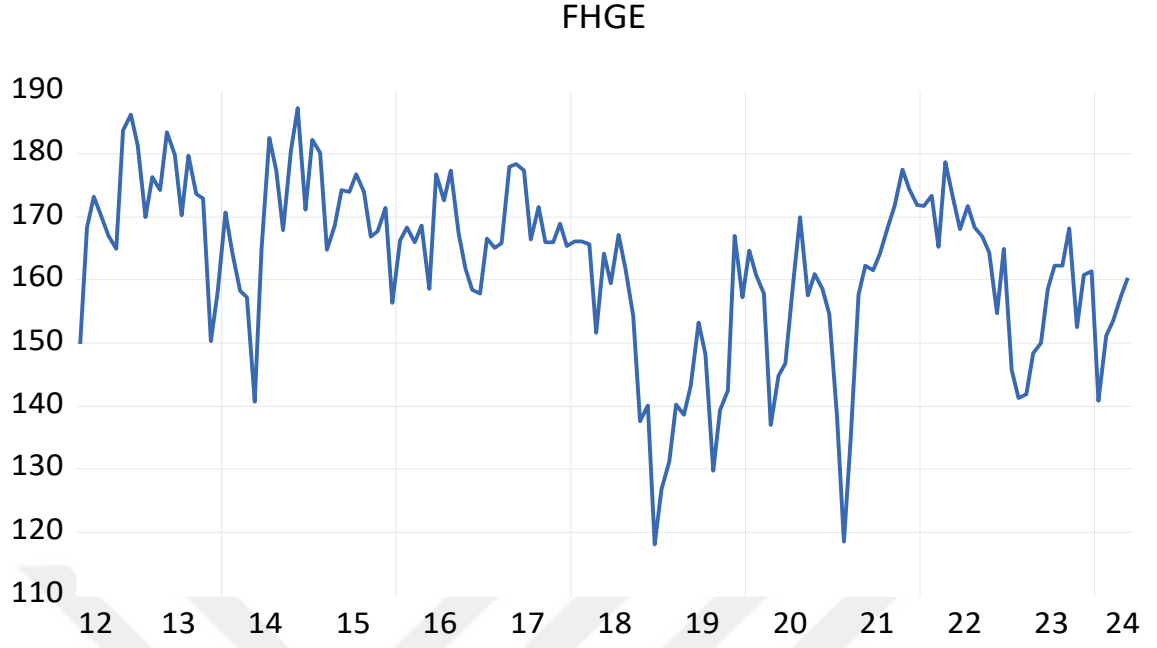
Bu çalışmanın amacı Türkiye’de FHGE ile vergi gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasıdır. Bu çerçevede, çalışmanın araştırma sorusu şu şekildedir: *“Türkiye’de FHGE ile vergi gelirleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi var mıdır?”* Bu araştırma sorusunun cevaplanması için ekonometrik analiz olarak Toda Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır. Çalışmada örnek ülke olarak Türkiye seçilmiştir. İncelenen dönem ise veri kısıtı altında 2012-2024 dönemidir.

3.3.2. Veri seti

Çalışmada (i) finansal hizmetler güven endeksi ve (ii) toplam vergi gelirleri (dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin toplamı) veri setlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın ampirik yöntemi olan Toda Yamamoto Nedensellik Testinde yalnızca bu iki veri seti kullanılmıştır. FHGE ve toplam vergi gelirleri veri setleri aylık bazdadır ve 05/2012-05/2024 dönemi dahilindeki 145 aylık zaman dilimine tekabül etmektedir. Bu verilerin elde edilmesinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın (TCMB) resmi veri tabanı olan Elektronik Veri Dağıtım Sistemi’nden (EVDS) yararlanılmıştır (TCMB, 2022b).

3.3.3. Değişkenlere ilişkin grafikler

Aşağıdaki grafik, 05/2012 ile 05/2024 dönemine ilişkin FHGE verilerini yansıtmaktadır. FHGE, finans sektöründeki genel piyasa güven düzeyini yansıtan bir endekstir. Endeksin yüksek değerleri sektörün daha güvenilir olduğunu, düşük değerleri ise güven eksikliğine ve bazı olası sorunlara dikkat çekebilir.

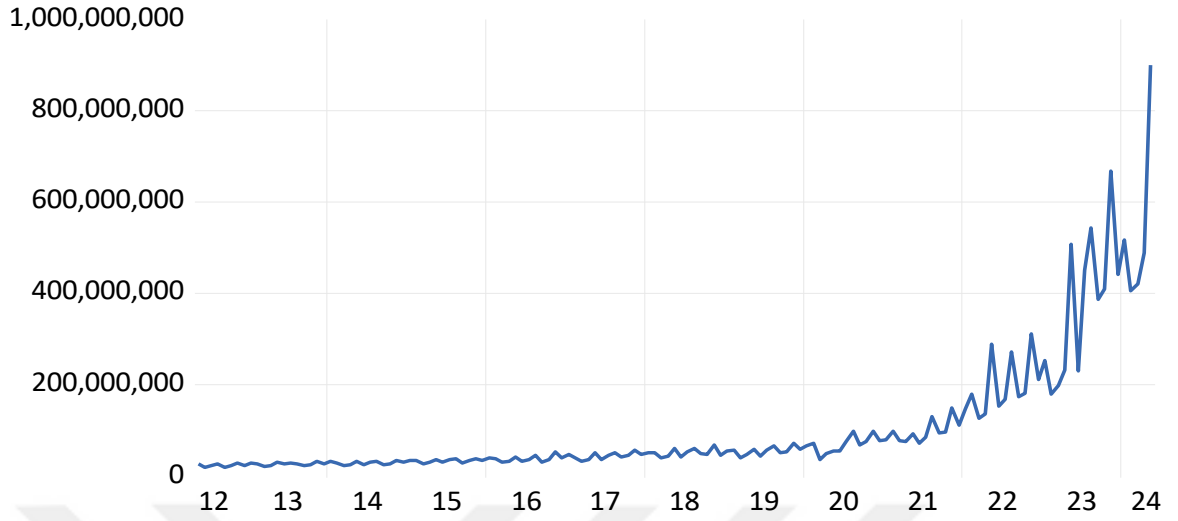

Şekil 3.1: *FHGE* (05/2012-05/2024)

Şekil 3.1’de *FHGE*’nde zaman zaman büyük ölçüde dalgalanmaların olduğu ve sektördeki güvenin belirgin şekilde değiştiği görülmektedir. Endekste 2017-2019 yılları arası ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum, finans sektörüne ilişkin piyasa güveninde ciddi bir azalmaya işaretler. 2020 yılından itibaren endeks yükselişe geçmiştir fakat yılın ilerleyen dönemlerinde tekrar düşüş trendine girmiştir. 2020’deki bu dalgalanmalar COVID-19 salgınından kaynaklanmış olabilir.

Aşağıdaki grafik, 2012-2024 arası dönemde Türkiye’nin toplam vergi gelirlerini göstermekte ve toplam vergi gelirlerinin zaman içindeki değişimini ortaya koymaktadır.

VERGİ GELİRLERİ

Şekil 3.2: Toplam Vergi Gelirleri

Şekil 3.2'ye göre vergi gelirleri 2012-2019 arası dönemde büyük dalgalanmalar göstermemiştir ve istikrarlı bir artış gerçekleşmiştir. 2020 yılından sonra vergi gelirlerinde ciddi bir artış başlamıştır. Bu dönemdeki ekonomik iyileşme, toplam vergi gelirlerinin artışında etkili olmuş olabilir. Nitekim iktisadi faaliyetlerdeki artışın ile hem dolaylı hem de doğrudan vergilerde de artışa neden olması beklenir.

3.3.4. Ampirik Bulgular

Aşağıda yer alan tabloda analizde kullanılan serilere ait tanımlayıcı istatistikler mevcuttur.

Tablo 3.1: Betimletici İstatistikler

	FHGE	VERGİ GELİRLERİ
Ortalama	162.2759	1.05E+08
Medyan	165.3000	48771083
En Büyük	187.3000	8.98E+08
En Küçük	118.1000	19761501
Standart Sapma	13.67077	1.41E+08
Çarpıklık	-0.868415	2.849802
Basıklık	3.640033	12.01712

Jarque-Bera	20.70010	687.5053
Olasılık	0.000032	0.000000
Gözlem	145	145

Ekonometrik analizde ilk olarak serilerin durağanlıklarının sınanması için birim kök testleri gerçekleştirilmiştir. Ampirik analizde kullanılan serilere uygulanan birim kök testlerinin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H0: Seride birim kök vardır.

H1: Seride birim kök yoktur.

Tablo 3.1: ADF Birim Kök Testi Bulguları

Değişken	t-İst.	p-Değeri	Kritik Değer (%1)	Kritik Değer (%5)	Kritik Değer (%10)
FHGE	-4.477367	0.0003	-3.476143	-2.881541	-2.577514
Vergi Gelirleri	5.702803	1.0000	-4.029041	-3.444222	-3.146908

FHGE serisi için ADF test istatistiği (-4.477367), %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerindeki kritik değerlerin (sırasıyla-3.476143, -2.881541 ve -2.577514) hepsinden daha küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilir. Olasılık (p) değeri (0.0003) de 0.05'ten küçük olduğu için, bu sonuç H0 hipotezinin reddedilmesini destekler. Sonuç olarak FHGE serisi durağandır, diğer bir ifadeyle, birim kök içermemektedir. Bu bulgular, FHGE serisinin zamanla değişen bir ortalama veya trend göstermediğini, dolayısıyla zaman içinde sabit bir ortalama etrafında dalgalandığını göstermektedir. Bu, serinin uzun vadeli bir dengeye sahip olduğunu ve şokların etkilerinin zamanla azaldığını gösterir. Vergi gelirleri için ise ADF test istatistiği (5.702803), %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerindeki kritik değerlerin (sırasıyla-4.029041, -3.444222 ve -3.146908) hepsinden büyük olduğu için H0 hipotezi reddedilemez. Olasılık değerinin (1.0000) de 0.05 değerinden daha büyük olması bu sonucu desteklemektedir. Sonuç olarak Vergi Gelirleri serisi durağan değildir. Bu, vergi gelirleri serisinin zamanla değişen bir ortalama veya trend sergilemediğini, zaman içinde sabit bir ortalama etrafında dalgalanmadığını yansıtır.

Yapılan tanı testleri sonucu AIC, SC ve HQ kriterlerine göre 13 gecikme, en uygun gecikme uzunluğu olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre modelde kullanılacak optimal gecikme uzunluğu $p = 13$ olarak belirlenmiştir. Bu değer kullanılarak genişletilmiş VAR modeli tahmin edilmiştir. Entegrasyon derecesi $d = 1$ olduğu için, modelde $p + d = 13 + 1 = 14$ gecikme kullanılması uygundur. Sonrasında ise Toda Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır. Toda Yamamoto Nedensellik Testi Hipotezleri aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Nedensellik yoktur.

H_1 : Nedensellik vardır.

Toda Yamamoto Nedensellik Testi nihai bulguları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.3: Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FHGE			
Bağımsız Değişken	X2 istatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
Vergi Gelirleri	11.20904	14	0.6695
Bağımlı Değişken: Vergi Gelirleri			
Bağımsız Değişken	X2 istatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
FHGE	21.68374	14	0.0854

Sonuçlara göre, FHGE'nin vergi gelirleri üzerindeki nedenselliği ($FHGE \rightarrow$ Vergi Gelirleri) istatistiki olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. Diğer bir ifadeyle, FHGE'nin vergi gelirleri üzerinde %10 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik etkisi olduğu görülmektedir. Bu, finansal hizmetler sektöründeki güvenin vergi gelirlerini etkileme potansiyeline sahip olduğunu yansıtmaktadır. Vergi gelirlerinden FHGE'ye doğru (vergi gelirleri $\rightarrow$ FHGE) ise istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Bulgular, vergi gelirlerindeki değişimlerin finansal hizmetler sektöründeki güveni doğrudan etkilemediğini göstermektedir. Vergi gelirlerinden finansal güvene doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunmaması ise vergi gelirlerinin daha çok makroekonomik koşullara ve politika değişikliklerine bağlı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Başka bir deyişle, vergi gelirleri finansal güven seviyesini doğrudan etkilememekte, ancak finansal

güven vergi gelirlerini etkileyebilmektedir. Bu çerçevede, FHGE ile vergi gelirleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedenselliğin olması, finansal güvenin, ülkede yatırımları ve diğer iktisadi faaliyetleri destekleyeceği yönündeki görüşlerle uyumludur. Nitekim finansal güvenin yüksek seviyelerde olduğu zamanlarda, piyasalarda likidite bolluğu oluşmakta, işletmeler daha kolay ve daha ucuz kredilere ulaşabilmekte ve böylece daha fazla yatırım yapmaktadır. Diğer yandan, bu dönemlerde, tüketici harcamaları da yükselmekte ve bu durum da vergi gelirlerini arttırmaktadır. Tüm bu açıklamalar aynı zamanda finansal güvenin sağlanması ve sürdürülmesinin sağlam bir vergi tabanının oluşturulmasındaki önemine dikkat çekmektedir.

SONUÇ

FHGE, finansal piyasaların güven düzeyini yansıtır. Güvenin yüksek olması, yatırımcıların ve tüketicilerin finansal hizmetlere olan güvenini artırır ve bu durum da ekonomik büyümeyi destekler. Finansal hizmetler sektöründeki güven, kredi kullandırma seviyesini ve yatırımları da etkiler. Güvenin yüksek olması daha fazla yatırım ve daha fazla kredi demektir. Böylece iktisadi faaliyetler de genişleyebilir. Diğer yandan, vergi gelirleri ise hükümetlerin mali politikalarını fonlayabilmek için kilit öneme sahiptir. Güçlü bir vergi geliri tabanı ile kamu harcamalarının sürdürülebilirliği sağlanır ve büyüme için gerekli olan yatırımlar desteklenir. Ayrıca, finansal hizmetler sektörüne olan daha yüksek güven tipik olarak karlılıktaki büyümeyi gösterir ve bu da sektör tarafından ödenen daha yüksek kurumlar vergisine ve gelir vergisine yol açabilir. Bu durum bağlı olarak, finansal hizmetlerin ayrıca gelir vergilerine ve sosyal güvenlik katkılarına katkıda bulunan önemli bir işgücü istihdam kaynağı olduğu da düşünebilir. Artan finansal hizmetler faaliyeti, kredi kullanılabilirliğini, yatırımları ve ekonomik büyümeyi destekler ve dolaylı olarak diğer sektörlerdeki vergi gelirlerini artırır. Artan finans sektörü güveni, borçlanma maliyetlerini azaltabilir ve yatırım verimliliğini artırabilir, bu da ekonomik genişlemeye ve daha yüksek tüketim vergilerine yol açabilir.

FHGE genellikle daha geniş ekonomik döngü ile ilişkilidir. Ekonomik genişlemeler sırasında FSCI, finansal sektördeki iyimserliği yansıtarak yüksek olma eğilimindedir. Bu, artan ekonomik faaliyet ve daha yüksek vergi gelirleri ile uyumludur.

Tersine, krizler sırasında, finans sektörüne olan güvenin azalması genellikle azalan vergi gelirlerine karşılık gelir.

Bu çalışmada Türkiye özelinde olmak üzere FHGE ile toplam vergi gelirleri arasındaki olası nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda FHGE'den toplam vergi gelirlerine doğru istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulgulanmıştır. Sonuçlar, finansal sektöre ilişkin güvenin vergi gelirleri açısından önemli bir bileşen olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, maliye politikalarının, finansal sektörde güven tesis edilmesine yönelik tasarlanıp uygulanması durumunda kamu gelirlerinin de artacağı ve ülkenin ekonomik büyüme performansının destekleneceğini açıklar niteliktedir. Nitekim bütçe politikaları finansal piyasaların beklentilerini şekillendirebilir.

Vergilerdeki artışlar veya yeni vergilerin koyulması piyasadaki aktörlerin risk algısını ve yatırım yapma kararlarını etkiler. Diğer taraftan, FHGE'den vergi gelirlerine doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisi varken, vergi gelirlerinden FHGE'ye doğru herhangi bir anlamlı nedensellik ilişkisinin tespit edilememesi, finansal güvenin kamu mali yönetimi açısından kilit bir role ve öneme sahip olduğunu, ancak, vergi gelirlerinin finansal güven açısından doğrudan belirleyici bir rolünün bulunmadığını yansıtmaktadır. Bu sonuçlar, karar vericiler için; bütçe politikalarının ve yasal düzenlemelerin, ülkede ekonomik performans ve mali istikrarın sağlanması bakımından dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, finans sektöründeki güvenin makroekonomik istikrar ve kamu gelirleri açısından önemlidir. İstikrarlı bir finans sektörü yatırımları teşvik eder ve böylece vergi tabanının genişlemesi ve vergi gelirlerinin artması sağlanabilir. Bu sebeple, vergi politikaları ve uygulamaları kalkınma ve büyümeyi destekleyecek biçimde oluşturulmalı ve finans sektöründe güven tesis etmek için gerekli adımlar atılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acıbuca, F. (2023). **Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Seçilmiş OECD ülkeleri üzerine bir analiz** (Yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mardin.
- Afşar, A. (2007). Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 188–198.
- Akay, B. (2018). **Katılım bankacılığı kamu katılım bankaları** (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Armağan, R. (2007). Türkiye’de gelir ve kurumlar vergisi oranında indirimin vergi gelirleri üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 227–252.
- Arslan, A. (2011). **Türk vergi sisteminde dolaysız vergilerden dolayı vergilere geçişin ekonomik yansımalarının analizi** (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Atılğan, H. (2004). **Vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye’deki durumun analizi**. Ankara: Maliye Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Barth, C. R., Nolle, D. E., Phumiwasana, T., & Yago, G. (2003). A cross-country analysis of the bank supervisory framework and bank performance. *Financial Markets, Institutions and Instruments*, 12(2), 67–120.
- Beşel, F. (2015). Vergileme amaçları ve ilkeleri açısından zekat. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Kongresi (ICISEF)*, Sakarya, 3–5.
- Bocutoğlu, E. (2004). *Makro iktisat* (3. baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bodur, G. (2012). **Vergi suçlarının ortaya çıkmasında mali ve sosyolojik faktörler: Tokat örneği** (Yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Canbaş, S., & Doğukanlı, H. (2017). *Finansal pazarlar, sermaye kurumlar ve sermaye pazarı analizleri*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Canbay, T. (2009). *Dünyada vergileme anlayışındaki değişim (Antikçağdan günümüze)*. İzmir: Dora Basım Yayım Dağıtım.
- Champell, T., & Kracaw, W. A. (1993). *Financial institutions and capital markets*. New York: Harper Collins.
- Cowen, T. (1982). Say's law and Keynesian economics. In R. H. Fink (Ed.), *Supply-side economics: A critical appraisal* (pp. 160–184). Frederick: Alethia Books.
- Çağdaş, Y. (2020). Türkiye’de toplam vergi yükünün OECD ülkeleri ile karşılaştırılması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 81–96.
- Dees, S., & Brinca, P. (2013). Consumer confidence as a predictor of consumption spending: Evidence for the United States and the Euro area. *International Economics*, 2.
- Demirhan, M. S. (2019). **Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Seçilmiş OECD ülkeleri için bir panel veri analizi** (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilber, İ., Yalçınkaya, H. M., & Şeker, N. (2018). Finansal Hizmetler Güven Endeksi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları*, 19–26.
- Dinçer, İ. (2019). **Geleneksel bankacılık ile mobil bankacılık verimliliğinin kıyaslanması** (Yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Doğan, A., & Coşkun, M. E. (2022). Vergilendirmenin tarihsel gelişim sürecinde öne çıkan vergi isyanları. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 28–41.
- DPT. (2014). **Onuncu Kalkınma Planı (2014–2018) Vergi Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu**. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Durak, F. G. (2022). **Türkiye’de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki (1967–2020)** (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Durkaya, M., & Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79–89.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2007). *Kamu maliyesi* (12. baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

- Eğilmez, M. (2004). *Hazine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, A. (2005). *Kamu maliyesi*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Erdem, M., Şenyüz, D., & Tatlıoğlu, İ. (2011). *Kamu maliyesi* (9. baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Fry, M. J. (1978). Money and capital or financial deepening in economic development. *Journal of Money, Credit and Banking*, 10(4), 464–475.
- Gündoğdu, A. (2016). *Finansal piyasalar ve kurumlar: Teori ve Türkiye uygulamasına güncel bir bakış*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gündoğdu, A. (2021). *Herkese göre finans*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güngör, K. (2005). İktisadın tarihine kısa bir bakış ve merkantilizmden günümüze iktisadi düşünceler. *İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler*. Erişim tarihi: 08.04.2024.
- Gür, S. (2014). **Türkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin uzun ve kısa dönemde incelenmesi** (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güven, Ö. (2019). **Bankacılık tarihi gelişmeleri** (Yüksek lisans tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Kar, M., & Günay, E. (2004). Finansal istikrarın temel koşulları. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 487–506.
- Karabulut, K., Çomaklı, Ş., Başar, S., & Doğruyol, C. (2009). *Kamu maliyesi* (2. baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Kargı, N. (1997). Ekonomik kalkınma, tasarruf ve sermaye piyasası ilişkileri: Türkiye örneği. *Sermaye Piyasası Kurulu*, 30, 115.
- Kaya, C. (2018). **Yükseköğretim öğrencilerinde vergi bilinci ve vergi algısı üzerine bir araştırma: Ahi Evran Üniversitesi örneği** (Yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Khalil, L. A. (2016). **Strategic management in banking with application** (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

- Kıtkıt, M. A. (2022). **Tüketici Güven Endeksinin Tüketim Harcamaları Üzerindeki Etkisi: Davranışsal İktisat Bağlamında Bir Zaman Serisi Analizi** (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kuş, P. (2018). **Digital banking services** (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lawrence, D. S., & Charles, W. H. (1992). *Introduction to financial management*. New York: McGraw-Hill.
- Levine, R. (2004). Finance and growth: Theory and evidence. *National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper Series*, Working Paper 10766, 660–670.
- Mazlum, Z. (2018). **Türk vergi sistemi ve Avrupa Birliği vergi sistemi karşılaştırılması** (Yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Mıhçı, S. (1999). **Finansal serbestleşme ve derinleşmenin tasarruflar, yatırımlar ve iktisadi büyüme üzerine etkileri: Türkiye örneği** (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mishkin, F. (2001). Financial policies and the prevention of financial crises in emerging market countries. *NBER Working Papers*, 8087.
- Nacar, F. (2022). Finansal Hizmetler Güven Endeksi nedir? Finansal Hizmetler Güven Endeksinin faydaları nelerdir? *Mynet Finans Haber*. Erişim tarihi: 01.06.2024.
- Nadaroğlu, H. (1996). *Kamu maliyesi teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Nasıl Bir Ekonomi'yi iyi oku. *Ekonomim.com*. Erişim tarihi: 01.06.2024.
- OECD. (2024a). Tax revenue. *OECD Data*. Erişim tarihi: 04.05.2024. <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm>
- OECD. (2024b). Real GDP forecast. *OECD Data*. Erişim tarihi: 04.05.2024. <https://data.oecd.org/gdp/real-gdp-forecast.htm>
- Oğuz, O., & Canan, A. (2016). *Türkiye’de finansal sistem ve bankacılık*. İstanbul: Orion Yayınevi.
- Öcal, T., & Çolak, Ö. F. (1999). *Finansal sistem ve bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Özbilen, Ş. (1996). Türkiye’de bütçe açıkları ve bütçe açıklarının finansmanı. *İşletme Finans Dergisi*, 17(25), 10–30.
- Özsağır, A. (2007). Ekonomide güven faktörü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 46–62.
- Pamir, Y. (2020). **Tüketici Güven Endeksi, Bist Sanayi Endeksi ve İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi** (Yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Karabük.
- Parasız, İ. (2001). *Para, banka ve finansal piyasalar* (7. baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Savaş, V. F. (1997). *İktisadın tarihi*. İstanbul: Avcıol Matbaacılık.
- Sekin, B. (2019). **Brand equity and the use of social media: A study on brands in the banking system** (Yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, Medya ve İletişim Yönetimi, İstanbul.
- Smith, A. (2006). *Ulusların zenginliği* (M. Bakırcı & A. Yunus, Çev.). Türkiye: Yeni Alan Yayıncılık.
- Şen, H., & Kaya, A. (2015). Ekonomik krizlerin değişmeyen imdatçısı: Maliye politikası. *Sosyo-Ekonomi*, 23, 55–86.
- Şen, H., & Sağbaş, İ. (2015). *Vergi teorisi ve politikası*. Ankara.
- TCMB. (2022a). EVDS Dashboard. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*. Erişim tarihi: 15.07.2022. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/dashboard/4997>
- TCMB. (2022b). EVDS Serie Market. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*. Erişim tarihi: 05.07.2022. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>
- Tuncer, S. (1985). *Türkiye’de sermaye piyasası: Teori ve uygulama*. İstanbul: Okan Yayıncılık.
- Turhan, S. (1998). *Vergi teorisi ve politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uçurum, Y. (2019). **Finansal sistem kapsamında Türk bankacılık sisteminin gelişimi** (Yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

- Uludağ, İ., & Arıcan, E. (1999). *Finansal hizmetler ekonomisi*. İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım.
- Ulusoy, A., & Karabulut, Ş. (2002). Vergi indiriminin ekonomik etkileri. *Vergi Dünyası Dergisi*, 254, 103–116.
- Uslaner, E. M. (2003). Trust in the knowledge society. Prepared for the Conference on Social Capital, Cabinet of the Government of Japan, March 24–25, Tokyo.
- Vergi. (2024). Vergi ne demek? *TDK Sözlük Anlamı*. Erişim tarihi: 01.07.2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Widmalm, F. (2001). Tax structure and growth: Are some taxes better than others? *Public Choice*, 107(3/4), 199–219.
- Yeldan, E. (1996). Kısa vadeli sermaye akımlarının Türk finansal piyasalarına olan etkisi üzerine gözlemler ve ekonomideki durum. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yetiz, F. (2008). **Finansal sistemin yapısı, finansal derinleşme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türk finans sistemi** (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Adana.
- Yıldız, Y. (2011). **Türkiye’de vergi oranlarının uygunluğu üzerine bir uygulama** (Yüksek lisans tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yolal, M. (2017). Verginin tarihsel gelişiminin ve mali fonksiyonunun geçmişten günümüze değerlendirilmesi. *Vergi Raporu*, 215, 10–15.